

En læreplan for steinerskolene 2007

Grunnskolen:

Fagenes formål og perspektiver

Kompetansemål

Evalueringsordninger

EN LÆREPLAN FOR STEINERSKOLENE 2007 - GRUNNSKOLEN

FAGENES FORMÅL OG PERSPEKTIVER - KOMPETANSEMÅL - EVALUERING

Revisjonshistorikk

Versjon	Dato	Ansvarlig	Beskrivelse
0.1	20. 03 2007	Steinerskoleforbundet	Steinerskolene i Norge Læreplan for grunnskolen Mars 2007
1.0	03.10 2007	Steinerskoleforbundet	En læreplan for steinerskolene 2007 Grunnskolen
1.1	03.08 2008	Steinerskoleforbundet	En læreplan for steinerskolene 2007 Grunnskolen Korrigert religion og livssyn, kompetansemål 10. trinn. Føyd til et moment i geografi formål og perspektiv, samt et kompetansemål 10. trinn
1.2	12.02.2010	Steinerskoleforbundet	Medhold i klage IKT og fag-og timefordeling, oppdatert oversikt totalramme og veiledende fagfordeling. Utdanningsvalg er føyd til. Planen er under behandling i Utdanningsdirektoratet.

Copyright: Steinerskoleforbundet

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverkslovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Steinerskoleforbundet er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnytting i strid med lov eller avtale kan føre til erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD.....	3
STEINERSKOLENS 1. KLASSE.....	4
NORSK.....	9
MATEMATIKK.....	15
RELIGION OG LIVSSYN.....	21
NATURFAGENE.....	25
1. BIOLOGI.....	27
2. ASTRONOMI.....	29
3. FYSIKK.....	31
4. KJEMI.....	33
GEOGRAFI.....	34
ENGELSK OG 2.FREMMEDSPRÅK.....	37
SAMFUNNSFAGENE.....	44
1. HISTORIE.....	44
2. SAMFUNNSKUNNSKAP.....	47
3. KUNSTHISTORIE.....	50
KUNST OG HÅNDVERK.....	52
MUSIKK.....	57
MAT OG HELSE.....	60
KROPPSØVING OG FRILUFTSLIV.....	64
EURYTMISKE.....	66
DATA / IKT.....	69
UTDANNINGSVALG.....	71
ELEVRÅDSARBEID.....	73
EVALUERING.....	76
APPENDIKS 1.....	78

FORORD

Steinerskolenes læreplan 2007 består av

- ”Oversikt - steinerpedagogisk idé og praksis” som beskriver steinerpedagogikkens egenart og som avklarer forholdet til offentlig skoles generelle del
- læreplan for steinerskolenes grunnopplæring og videregående opplæring som beskriver de ulike fagenes formål og perspektiver, kompetansemål, evaluering og som angir undervisningens omfang

Mandatet ble gitt av Steinerskoleforbundets råd våren 2006, og arbeidet ble igangsatt høsten 2006. Læreplanen som nå foreligger, er resultatet av et utviklingsprosjekt der målsettingen var å omstrukturere tidligere læreplaner og gi nytt språk til steinerpedagogiske ideer og praksis. Det har involvert alle steinerskolene i Norge, medarbeidere ved Rudolf Steinerhøyskolen/Institutt for steinerpedagogikk og medlemmer av Pedagogisk seksjon. Ressurspersoner innenfor ulike fagfelt har ledet arbeidsgrupper og hatt ansvar for å bringe frem forslag som igjen ble lagt ut på høring. De har tatt i mot innspill, redigert og ferdigstilt. I alle fag og for de oppgitte årstrinn, har målsettingen vært å nyformulere *hva vi vil med opplæringen* både innenfor og på tvers av fagene.

Parallelt har Steinerskoleforbundet ført en dialog med Utdanningsdirektoratet for å påse at steinerskolenes læreplaner har minst jevn gode sluttkompetansemål i forhold til Kunnskapsløftet slik at elevenes rettigheter til opptak ved videre skolegang og studier er ivarettatt.

Arbeidet med læreplanen måtte gjennomføres på kort tid på grunn av behovet for å sikre elevenes rettigheter i forbindelse med opptak til videre utdanning og studier. Når det gjaldt videregående opplæring, ble prosjektet kortet ned fra tre til ett år. For å få nok fleksibilitet i forhold til læringsprogresjon og omfang underveis i opplæringen, viste det seg nødvendig å utarbeide sluttkompetansemålene med en gang. Dette betydde at arbeidsprosessen måtte presses sammen.

Alle disse forhold tilsier at det kreves en aktiv utprøving og evaluering av planene med tanke på revisjon og videreutvikling av målene som er satt for undervisningen, både i de enkelte fag og i samspillet mellom dem på tvers av fag og alderstrinn.

Et slikt evalueringsprosjekt (se appendiks 2) vil sikre at lærerne og skolene har eierskap til målene. Det øker samtidig bevisstheten om de faglige og pedagogiske valg hver lærer og skole foretar. Erfaringene som gjøres vil bli samlet inn og danne grunnlag for revisjon. Dette vil opprettholde den tette forbindelsen det alltid har vært mellom læreplanens ideer, innhold og målsettinger og opplæringen i steinerskolene. I tillegg oppnår den enkelte steinerskole og lærer å bli del av en ny og samordnet forskningskultur.

På vegne av Steinerskoleforbundet vil vi takke alle som har gitt sine bidrag til denne store dugnaden. De har utført oppgavene på toppen av travle arbeidsdager og full undervisning, deltatt på nasjonale og lokale arbeidsmøter i helger og på ettermiddager, formulert det utsigelige, tatt i mot kritikk og korrigerert - kort sagt utsatt seg selv og sine kolleger for et gedigent bevisstgjøringsarbeid.

En spesiell takk går til Arve Mathisen som med utholdende smidighet har ført ”Oversikt – steinerpedagogisk idé og praksis” i pennen.

Svein Bøhn og Jakob Kvalvaag har hatt ansvaret for henholdsvis grunnskolen og videregående trinns opplæringsplaner og kan ikke takkes tilstrekkelig.

Steinerskolenes læreplan 2007 gjøres gjeldende fra høsten 2007, og den realiseres, prøves ut og evalueres i perioden 2008 - 2013.

Oslo, 30. september 2007

Steinerskoleforbundet

Dagny Ringheim
Prosjektleder

Kent Härström
Styreleder

STEINERSKOLENS 1. KLASSE

Oppdragelses- og læringsmål innenfor steinerpedagogikk frem til syv år:

- Det overordnede mål innenfor steinerpedagogikk er å forstå det enkelte barns individualitet og bringe det til fri og harmonisk utfoldelse i det sosiale liv.
- Det er å ta hensyn til at hvert barn har kvaliteter som uttrykkes individuelt.
- Det er å ta hensyn til at barnet i førskolealder har en særlig sensitivitet i sansningen med begrenset mulighet for å sile inntrykkene.
- Det er å ta hensyn til at barnet trenger rytmer i hverdagen.
- Det er å ta hensyn til at barnet lærer først og fremst gjennom etterligning, forbilde og handling.
- Det er å ta hensyn til at hver alder har noe typisk ved seg.

Å utvikle basiskompetanse

Barnets første syv år er fylt med læring. Mennesket lærer aldri mer enn i denne livsfasen. Men alt et barn tilegner seg av erfaringer, skjer på en måte uten at det vet det selv. Bekjentskap med mennesker og dyr, smaker, lyder, synsinntrykk, sammenstøt, motorisk mestring og selvforglemmende lek, inngår i et hele som bare en voksen begrepsdannelse kan dele inn i områder. For steinerskolens pedagogikk står 6-åringens liv i 1. klasse i forberedelsens tegn. Det skal legges en grunn for den videre skolelæring, en læring som først i neste fase blir klart preget av barnets egen bevissthet om seg selv som lærende. I førskoletiden vil det bety at barnet møter et bredt spekter av livsområder som alle grenser inn til og overlapper hverandre, men som utgjør en sammenhengende helhet for barnet, fremfor å dele skoledagen inn i separate skoletimer. Man kan passende dele barnets læring i førskolealder inn i syv kompetanseområder. Her benytter vi betegnelsen *basiskompetanse* for dette:

1. **Språkkompetanse**
2. **Kropps- og bevegelseskompetanse**
3. **Fantasi og kreativitetskompetanse**
4. **Etisk og moralsk kompetanse**
5. **Sosial kompetanse**
6. **Sanse- og iakttagelseskompetanse**
7. **Motivasjon og konsentrasjonskompetanse**

Steinerpedagogikken har til oppgave de første syv år av barnets liv å utvikle en slik basiskompetanse *som fundament for hvordan barnet blir i stand til å motta intellektuell læring senere.*

Denne basiskompetansen skaper grunnlaget for senere differensiering og for at ungdommen og senere det voksne menneske skal kunne mestre livets krav til prestasjoner på ulike felt. Å tilegne seg basiskompetanse er hovedmålet i 1. klasse. All senere læring bygger på dette. For å kunne mestre disse grunnferdigheter, står øvelsesaspektet sterkt det første skoleåret i steinerskolen. Barnet opplever seg som en del av en helhet i seksårsalderen, og derfor har steinerpedagogikken ingen fagfragmentering i tilnærmingen av lærestoffet i 1. klasse.

Det oppdragelsesmessige grunnlaget i denne fasen av barnets viljesutvikling er å styrke gode vaner, ha arbeidsperioder som gjentas og faste oppgaver som skal gjøres. Barnet får leve i trygge rytmer, dagsrytmer, ukerytmer og årsrytmer som understøtter de organiske vekstprosesser. Sett ut fra steinerpedagogikkens grunnsyn går intellektuell læring før syv års alder på bekostning av den fysiske modningsprosessen.

Kroppslig og følelsesmessig skjer det store forandringer, og man kan sammenligne 6-årsalderen med en slags første pubertet.

1. Språkkompetanse øves gjennom

- bevegelse
- gjentagelse
- kommunikasjon
- tydelig, klart og billedlig språk
- menneskelige relasjoner
- frilek

Språklæringen ivaretas metodisk ved at det legges stor vekt på frilek, sanger og ringleker med bevegelser som stimulerer både grov- og finmotorikk. Gjentagelsen er også med på å styrke språket. Vi gjentar sanger og ringleker over lang tid, slik at barnet kan forbinde seg både med språket og bevegelsene. Tanke og språk er tett forbundet med hverandre, og kun gjennom språket kan vi sette ord på det vi tenker, bringe følelser til uttrykk og kommunisere med hverandre. Språket trenger tidlig aktiv og nøye pleie. Barn lærer å snakke gjennom talende omgivelser. Først og fremst kommer det an på menneskelige relasjoner mellom den som snakker og den som lytter. Det språklige og følelsesmessige forholdet mellom barnet og oppdrageren er det nærende grunnlaget for et godt og differensiert språk. Den voksnes språk må være vennlig, klart, tydelig og billedlig tillempet barnets alder. Fortellinger og eventyr brukes daglig som en del av språkdannelsen og språkforståelsen. Matematiske erfaringer som å telle, øve forståelse av mindre mengder og enkle regneoperasjoner skilles ikke ut fra den generelle språkopplæring i 1.klasse.

Den senere viktige evne til leseglede og leseevne oppnåes ved at oppdrageren og pedagogen tilstreber gode språklige forbilder med et tydelig og ordrikt språk og tilstreber korrekt betegnelse av gjenstander, planter og dyr i tillegg til å fortelle mange og meningsfylte historier og eventyr.

2. Kropps og bevegelsekompetanse øves ved

- bevegelse
- iakttagelse
- opplevelse
- sanseerfaringer knyttet til egenbevegelse
- enkelt arbeid sammen med voksne

Barns språklæring har mange kilder. Herming av omgivelsens språk er sentral. Men også evnen til bevegelse er grunnleggende. Barnet møter først verden for alvor når det begynner å bevege seg, å gå og løpe, ta opp, løfte og gripe ting. Her knytter barnets erfaring sammen ord og mening. Det skjer i møtet og ”sammenstøtet med verden”. Ordene vokser mot begrepet og blir til tankens verktøy. Slik synes det å være en indre sammenheng mellom å gripe og å begripe. Steinerpedagogikken er ikke alene om å mene at barnet forbereder seg på en stadig mer kvalifisert tankevirksomhet når det lærer å bevege seg aktivt og allsidig. Selv om nyere forskning har påvist at barn tenker helt fra de er nyfødte, synes det å være en meningsfull rekkefølge og sammenheng mellom de klassiske ferdigheter *å gå, snakke og tenke*.

Grov- og finmotorikk utvikles gjennom uteliv i skog og mark. Løping, hopping, klatring, skigåing og bruk av slengtau er gode aktiviteter. Likeledes øves det motoriske gjennom daglige ringleker og gjennom å få delta i enkelt arbeid, som f.eks. matlaging, snekring og annet håndverk. Barnet øver også mot, selvfølelse gjennom fysisk mestring. Gjennom erfaring med egen kropp kan barnet oppleve sine egne begrensninger, men også oppleve å utvide sine grenser ved å stadig øve seg. Sanserfaringer gjennom egenaktivitet og egne erfaringer er med på å gi barnet tillit til egne sanser, og derigjennom virkelighetsnære opplevelser. Ethvert nytt område som erobres, kjennes som en seier for barnet, øker selvfølelsen og opplevelsen av å være til. Gjennom utelivets opplevelser får barnet kjenne både på det å bli sliten av å gå langt, fryse og å være sulten. Slik får det en reell følelse av kroppen sin og et realistisk forhold til hva den kan mestre.

3. Fantasi og kreativitetskompetanse øves gjennom

- stimulerende lekemiljø
- leker og materialer som stimulerer fantasien
- fortellinger, eventyr og dukketeater
- å gi barnet tid til å fordype seg i leken
- at pedagogen er et tydelig forbilde i skapende aktivitet

Det arbeides bevisst med å bygge opp under barnets fantasikrefter ved at det i barnets hverdag skapes rom for et frodig, rikt og stimulerende lekemiljø. Det brukes leker og materialer som inspirerer fantasien fordi de er brukbare i mange situasjoner. Kasser og klosser, kapper, tepper og andre tekstiler i mange farger kan barnet fritt kan bruke til å omforme personer og omgivelser etter behov. Leker og materialer som ikke er normerte og ferdig utformet, brukes bevisst fordi dette stimulerer barnets skapende krefter. Fortellinger, eventyr og dukketeater gir barna impulser lekende kreativitet. God tid til den frie leken vektlegges fordi barna dermed får mulighet til å komme i dyp konsentrasjon og til å utvikle sin egen skaperglede. Pedagogens oppgave er å skape et frodig miljø og legge til rette for at leken kan blomstre. Det gjør pedagogen ved å være et tydelig forbilde i skapende aktivitet og ved å arbeide med synlige prosesser slik at barnet kan følge med eller delta fra begynnelsen til et ferdig resultat som senere skal brukes i barnehagen, for eksempel. bake brød, vaske, sy eller strikke leker, snekre hyller eller leker, reparere osv.

- Leken er selve instrumentet for læring i første syvårsperiode.
- Leken er barnets arbeid.
- Leken er kreativ omforming av erfaringer eller etterligninger.
- Leken fremmer selvaktelse, kreativitet og selvfølelse.
- Leken er arena til fysisk utfoldelse og dyktiggjøring.
- Leken fremmer respekt for regler og avtaler.
- Leken utvikler tilhørighet og oppmuntrer til samarbeid

Et barns lek i denne alder består i å oppleve hele skalaen av sansning og kroppsbevegelse og deretter foreta en utforskning av sin fantasiverden. I løpet av denne lekende utforskningen bygges intellektuell vekst opp, uten bevisst anstrengelse fra barnets side. Lek og bevegelse henger tett sammen. Barnets kropp er en helhet hvor både tanker, følelser og intellekt inngår sammen med bevegelsene.

4. Etisk og moralsk kompetanse øves gjennom

- sannferdige forbilder
- regler
- ritualer
- hjelpsomhet
- takknemlighet
- å ta vare på hverandre og naturen
- fortellinger som orienterer, ikke moraliserer
- å forberede og feire årstidsfester

Det taes på alvor at barn trenger et koordinatsystem for det gode, det vakre og det sanne i verden, samt respekt for andre mennesker, andre kulturer, ja for alt det naturgitte vi er omgitt av. Dette krever et personlig engasjement fra oppdrageren. Både barn og voksne trenger sjelelig-åndelig orientering for å utforme sine liv. Vi trenger verdibegreper og oppgaver som vi kan forbinde oss med. Derfor vektlegges klarhet og sannferdighet fra de voksne og at barna skal ha enkle regler og ritualer å forholde seg til. Eksempler på dette er å øve hjelpsomhet, å ta vare på hverandre, å uttrykke takknemlighet når det er adekvat, og høre fortellinger om mennesker og hendelser som orienterer og berører uten å moralisere, eller ved å forberede og å feire årstidsfester.

5. Sosialkompetanse øves gjennom

- fellesskap
- struktur
- regler
- rytme
- handling
- å gi hverandre tid og rom

Å omgås hverandre må læres. Uten sosial kompetanse er den enkeltes liv i fellesskap utenkelig. Barn er fra fødselen av sosiale vesener og vil vokse inn i de menneskelige relasjonsforholdene. Dette felt øves ved at:

- Det finnes en strukturert dags- og ukerytme.
- Det finnes regler og tydelige oppgaver for det enkelte barn og for hele gruppen.
- Det finnes mulighet til å øve praktiske gjøremål sammen med voksne.

Barnet lærer å gi plass til andres interesser. Til dette trengs regler, avtaler og tillit. Man tilstreber et fellesskap gjennom å lære seg nødvendigheten og gleden av å gi og få og hvordan man kan løse konflikter. Alt øves gjennom handlinger og erfaringer, ikke gjennom lange forklaringer.

6. Sans- og iakttakelseskompetanse øves ved gjennomtenkt bruk av

- form
- farge
- lyd
- tone
- språk
- naturmaterialer

Barn trenger en våken bevissthet for det som skjer rundt dem og med dem. Et slikt sansesapparat utvikler seg i tillit til egen iakttakelsesevne. Derfor trenger barnet pålitelige og

uforfalskede sanseinntrykk. Det nødvendige kravet om mediekompetanse som kommer senere, får her sitt pedagogiske fundament. En forutsetning for dette er en god språkkompetanse. Barnet må først og fremst ha mulighet til å kunne oppdage og utforske den reelle verden med sine sanser. Slik kan barn i denne aldersgruppen lære seg å kjenne og å forstå enkle, iakttakbare sammenhenger. På denne måten og sammen med egen oppdagerglede, opplever barnet etter hvert også de elementære naturlover. Barnet trenger trygghet for å forstå både den ytre verden og sin egen indre verden med dens forestillingsbilder.

7. Motivasjon og konsentrasjonskompetanse øves ved å

- stimulere via forbilde og naturlig etterligning
- inspirere til interessante og stimulerende aktiviteter
- gi barna mulighet til å delta i meningsfullt arbeid sammen med voksne
- gi barna mulighet til å oppleve tydelige arbeidsprosesser
- gi barna opplevelse av regelmessige gjentakelser og rytme gjennom dagsrytme, ukerytme og årsrytme
- gi barna mulighet for en regelmessig veksling mellom aktivitet og ro i løpet av dagen
- gi barna mulighet til tid for indre ro

Alle disse elementene som her er nevnt, hjelper barnet til både motivasjon og konsentrasjon. Opplevelsene og erfaringene som barnet gjør, er i første omgang råmateriale. Skal det forvandles til vekst og utvikling, må barnet få anledning til å fordøye, organisere og integrere disse erfaringene i seg selv gjennom leken. Barn former fritt sin egen lek og har rett til å få leke i overensstemmelse med sin alder. Hver alder har sine lovmessigheter og sine typer lek. Får utviklingen gå i takt med barnet, vil barnet som syvåring ta imot lærdom og veiledning fra læreren med takknemlighet og interesse. Å lære en arbeidsgang å kjenne fra begynnelse til slutt, gir barnet mye læring og nye sannheter som det selv kan være med på å oppdage, uten å bli belært på en ensidig intellektuell måte.

NORSK

Formål og perspektiv

Språket, og særlig "morsmålet", har en dobbel funksjon. Samtidig som det er med på å danne den enkeltes identitet, føyer det den enkelte inn i en sosial sammenheng. Vi lærer språk hele livet i en kontinuerlig prosess, vi lærer det i alle situasjoner vi er del av, og vi lærer det på alle mulige måter, ved ubevisst lytting, ved naturgitt herming og ved bevisst øvelse. Norsk er det sentrale faget for dannelse og kultur, for å forstå og respektere fremmede kulturer, både historisk og i vår tids globale virkelighet.

Tilegnelsen av språket er helt sentral i all dannelse og oppdragelse. Språket stimulerer vår tanke, det berører oss i følelsene på godt og ondt, det animerer oss til innsats. Språket har årtusengamle røtter og har på veien tatt opp i seg et nær sagt uuttømmelig arsenal av navn og begreper, kunnskap og påvirkninger, innsyn i mennesket og utsyn i verden. Tallrike språklige fenomener som metaforer, lydmalende ord, beskrivende navn og idiomer peker på språket som en verden av rikdom og skjønnhet som ikke kan forstås helt ut ved rasjonelle begreper alene. Det er dikterens og diktningens instrument og medium, det er bærer av alt fra det dypeste religiøse og filosofiske innhold til hverdagens tilsynelatende trivialiteter. Samtidig er det stadig i endring og utvikling, så vel i det enkelte individ som i større språkfelleskap.

Når norsk blir et "skolefag", er det nødvendig å dele det opp i ulike områder; skrivning, lesning og tale, med finere inndelinger i kompetanseområder og pensum. Samtidig er det viktig å huske at i det oppvoksende menneskes utvikling, utgjør læring av språket, talen, skrivning og lesing et *helhetlig* element. Derfor bør den faglige utvikling bare med stor skjønnsomhet, og bare etter hvert som utviklingen tilsier det, deles opp i enkeltelementer. Dette er et kjerneanliggende i steinerskolens pedagogikk.

Norskundervisningen skal være en oppdagelsesreise i litteraturens mangfoldige verden av drama, fortelling og dikt, men også en daglig øvelse i genrer, stiltyper og formuleringsnyanser som kan sette ord på elevens opplevelser, på hennes eller hans egen vei til seg selv og til de andre, til filosofien, kunsten og vitenskapen. På denne utviklingsveien har grammatikken en fornem plass i undervisningen. Også grammatikk innebærer en oppdagelsesferd i språkets egen verden. Her kan eleven i mange år utfordres og selv utforske ordklasser, bøyningsformer, setningsdeler, ordstillinger osv, kort sagt ta inn over seg språkets egen struktur og lovmessighet.

Helt grunnleggende, og egenartet for steinerskolene, er at den faglige utvikling tar sitt utgangspunkt i livfulle, billedrike fortellinger som barna på en naturlig måte kan forbinde seg med. Gradvis innføres så et mer analyserende, abstraherende element i undervisningen, men på en slik måte at elevene fortsatt har mulighet til å tilegne seg begrepene gjennom eget arbeid. Denne lengre vei, kall det med filosofen Guttorm Fløistad gjerne en "omvei", understøtter en dypere forankring av språk og begreper, og bidrar helt vesentlig til steinerskolens mål om å oppdra hele mennesket i dets egen utviklingstakt. Da kan norskundervisningen realisere sitt høye mål om å bli det dannelsesfag som rommer en vedvarende stimulans til identitet, kulturinnsikt og evne til kommunikasjon.

Utviklingen av ferdigheter og kunnskaper i steinerskolens norskundervisning, har hele veien et høyt aktivitetsnivå. Ett viktig særmerke er at elevene ut fra indre bilder tegner former som blir til bokstaver, og at de skriver før de leser. Leseinnlæringen begynner som en aktiv billedprosess og går en vei fra konkret til abstrakt, før lesingen til slutt blir en stille virksomhet der den eneste synlige aktiviteten kan observeres i øynene. Fra å lese ett enkelt ord til å lese setninger, til å forstå lengre sammenhenger og hele fortellinger, til å forstå og ta stilling til budskap eller lese mellom linjene, ja helt til man lærer seg å tolke diktning og mange andre slags tekster, dreier det seg hele tiden om å lære å lese på et nytt nivå. Skolens oppgave er å lære eleven å lese mange ganger.

Muntlige ferdigheter har en stor plass i steinerskolen. En gjenspeiling av lærerens mange muntlige fremstillinger, er elevenes egne fortellinger og gjenfortellinger, deres tolkninger og samtaler om lærestoffet i de aller fleste fag, men særlig i norsk. I dette grundige arbeidet ligger en sikkerhet for at eleven har tilegnet seg og forstått det faglige innhold. Denne praksisen finner *sin* form på de ulike modenhetstrinn.

Minst like sentralt står utviklingen av elevens skriftlige evne. Erfaringen er at alle barn blir skriftlig produktive når de har noe å skrive om, det vil si nå de er berørt av noe i sitt indre. Det viktigste tilfang av stoff som elevene har opparbeidet, kommer i steinerskolen fra hovedfagsundervisningen. Læreren er til å begynne med den viktigste kilden, men etter hvert lærer eleven seg å supplere undervisningen gjennom egen lesning, egne undersøkelser eller gjennom gruppearbeid. Elevene skriver mye og vil ofte tidlig være på sporet av sin egen stemme. De fleste vil likevel trenge hjelp og støtte fra en kyndig lærer for å komme videre i utviklingen.

Norskfaget er tradisjonelt et "bredt" fag og blir dermed en naturlig base for møter med alle slags tekster, for refleksjoner, debatt og vurderinger av nær sagt alle former for menneskelig kultur og utfoldelse. Det fundamentale i steinerskolen er likevel den direkte kontakten, ansikt til ansikt, elevene i mellom og mellom lærer/elev. Her er dialogen og det levende ord den formidlende bro.

Kompetansemål i norsk

4. klasse

Muntlig språk

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- delta aktivt og samhandle med andre i det muntlige arbeidet med vers og dikt, ordtak, rim og rytme
- gjenta tydelig, i kor og alene, strofer fra vers og dikt på begge målføre
- fremføre tekster for medelever
- følge kjente regler for gjennomføring av leker og andre felles aktiviteter
- gjenkjenne og gjengi enkeltlyder og diftonger
- lytte ut og gjengi stavelser og andre rytmer i språket, bytte ut lyder, finne rimord
- lydere høyfrekvente ord og forsøke å lydere lavfrekvente ord
- lytte til fortellinger fra lærer og medelever
- gjenfortelle handlingen i fortellinger og fremheve hva som var viktigst for en selv

- fortelle om noe en interesserer seg for, har opplevd eller tenkt på
- delta aktivt i og praktisere regler for samtale om lærestoff og andre temaer
- gi og ta imot beskjeder

Skriftlig språk

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne alle lyd-bokstavforbindelser, bokstavnavn og rekkefølge i alfabetet
- bruke og eksperimentere med bokstavene
- kjenne til noen av hovedtrekkene i hvordan norsk skrives
- skrive hørfrekvente ord korrekt og forsøke å skrive lavfrekvente ord ut fra de kjente hovedtrekkene
- skrive av en fellestekst fra papir eller tavle
- skrive egne beretninger fra fortellestoff, lærestoff og opplevelser
- skrive dikt og brev
- bruke sammenhengende håndskrift
- lese kjente vers, dikt og sangtekster sammen med andre
- gjenkjenne og lese strofer og ord fra kjente tekster
- lese fellestekster og egne tekster
- forsøke å lese nonsensord
- lese ukjente tekster høyt og stille i samsvar med den enkeltes leseutvikling
- fortelle om det en har lest

Språk i sammenheng

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- delta aktivt i og samhandle med andre i arbeidet med språk og bevegelse
- prøve å mime ord og uttrykk og gjette når andre mimer
- fylle sin rolle i enkle improvisasjoner og dramatiseringer
- bruke forskjellige skrifttyper, farger, lay-out og materialer til å utforme tekstsider
- fremstille kjent innhold fra forteller- og lærestoff i tekst og bilde

Kultur og dannelse

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- samtale om innhold og form i sanger, regler, dikt og fortellinger fra norske og andre språklige kilder
- lære og fremsi dikt på andre språk enn norsk, særlig samisk, andre nordiske språk og språk som er representert i klassen
- samtale om lyd, rytme og melodi i dikt på andre språk enn norsk
- samtale om ord og faste uttrykk i språket i fortid og nåtid
- beskrive sentrale setningskonstruksjoner og deres funksjon i språket
- beskrive sentrale ordklasser og deres funksjon i språket

7. klasse

Muntlig språk

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- fremføre og lære utenat dikt og andre litterære tekster på begge målføre og på andre språk, alene og sammen med andre
- delta aktivt i arbeid med skuespill, improvisasjoner og presentasjoner
- lytte til andre, uttrykke egne meninger og vise respekt for andres

- gjengi en fortelling sett fra en av personenes synsvinkel, eller med en bestemt språklig stil og stemning
- samtale om skjønnlitterære tekster, deres innhold og språklige særtrekk
- presentere et emne en har gode kunnskaper om
- gi hjelpsom respons til andres muntlige fremføringer

Skriftlig språk

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- lese lengre norske tekster på begge målføre samt oversatte tekster, både skjønnlitteratur og sakprosa
- bruke varierte lesestrategier for å lese ulike typer tekst
- lese høyt slik at innholdet blir formidlet til tilhørerne
- fortelle om innholdet i det en har lest, som sammendrag eller ut fra bestemte, gitte synsvinkler
- formidle leseerfaringer muntlig og skriftlig
- gjenkjenne og uttale bokstaver som finnes i samisk, norrønt og gresk alfabet
- skrive sammenhengende med personlig og funksjonell håndskrift
- strukturere tekst etter tidsrekkefølge og tema og skape sammenheng mellom setninger og avsnitt
- mestre vesentlige trekk ved norsk ortografi, setningskonstruksjoner og tegnsetting
- bruke oppslagsverk og ordbøker
- skrive eget sammendrag av lærestoff (arbeidsbok)
- bruke faglitteratur som bakgrunn for fremstillinger av et emne
- skrive skjønnlitterære tekster på bakgrunn av innholdet i et bearbeidet lærestoff, eller med kjent skjønnlitteratur som modell
- skrive nøyaktige beskrivelser av gjenstander, hendelsesforløp eller kjente steder
- skrive tekster i forskjellige sjangrer, alene og sammen med andre
- arbeide med mottagerbevissthet
- presentere egne poetiske og dramatiske tekster
- dra nytte av veiledning om sterke og svake sider ved egne tekster
- gi hjelpsom respons til andres skriftlige tekster
- lese eksempler på eldre norske tekster på begge målføre og lytte til ulike dialekter

Språk i sammenheng

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- lage sammensatte tekster med bilder, utsmykninger og varierte skrifttyper til en større helhet, der form og innhold understøtter hverandre
- bruke sang, musikk og bevegelsesuttrykk i fremføringer og presentasjoner
- delta i å utforme et dramatisk innhold og fremføringsmåte ved hjelp av tekst, musikk og sceniske virkemidler

Kultur og dannelses

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne og beskrive ordklassene og deres morfologiske særtrekk, deres funksjon i språket og innbyrdes slektskap
- kjenne og beskrive hovedtrekk i norsk syntaks
- gjenkjenne trekk i norsk språkhistorie som viser seg i rettskrivningsregler
- kjenne og beskrive meningen av sentrale ordtak og fremmedord

- samtale om forskjellige måter, språklig og innholdsmessig, å beskrive mennesker og deres liv i gammel og nyere litteratur
- samtale om forskjellige måter å samhandle med andre mennesker med språk og gester i fortid og nåtid og i forskjellige språklige kulturer
- forstå innholdet i enkle litterære tekster på svensk og dansk

10. klasse

Muntlig språk

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- lese flytende og med forståelse de fleste teksttyper på moderne bokmål og nynorsk
- fremføre flere sentrale dikt fra Wergeland til vår tid utenat eller som innøvet klasseresitasjon
- referere fra tekster som er lest
- uttrykke egne meninger i diskusjoner og på en saklig måte kunne gjengi andres argumentasjon
- redegjøre for hvordan språkbruk kan virke positivt og stimulerende på andres selvbilde og bidra til et inkluderende fellesskap
- kjenne til vanlig møte- og referatteknikk og kunne gjennomføre diskusjoner og prosesser som bør ligge til grunn for gode beslutninger
- delta i samtaler om sentrale litterære og andre kunstneriske verk,
- grunnleggende begreper fra det nasjonale gjennombrudd, realismen, nyromantikken og enkelte verker fra det 20. århundre
- gjennomføre enkle foredrag, presentasjoner, tolkende opplesing, rollespill og dramatisering, tilpasset ulike mottakere

Skriftlig språk

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- skrive hovedspråket ortografisk og grammatikalsk korrekt og kunne benytte kunnskaper om de viktigste stilistiske virkemidler – på en måte som står i forhold til emne, sjanger og mottaker
- kunne uttrykke seg på sidemålet, vise god kunnskap om grammatikk og rettskrivning og dertil kunne bruke det i egne arbeider
- lese og skrive tekster i ulike sjangere, både skjønnlitterære og sakspreget, på bokmål og nynorsk
- lese stille og med god forståelse eldre norsk riksmål, eldre nynorsk, moderne dansk og svensk
- formidle en personlig tolkning og egne leseopplevelser av ulike skjønnlitterære tekster, teaterstykker eller filmer med innholdsreferat, sjangerbedømmelse, stil- og personkarakteristikk og forfatterens plan eller mening med teksten/verket
- vurdere og korrigere egne tekster ved hjelp av kunnskap om språk og tekst
- bruke tekstbehandlingsverktøy til arkivering og systematisering av eget arbeid samtidig som håndskriften vedlikeholdes og videreutvikles
- bruke tekster hentet fra bibliotek, Internett og massemedier på en kritisk måte, drøfte tekstene og referere til benyttede kilder
- trekke ut det essensielle av en tekst og gjengi det presist
- gi en presis beskrivelse av en gjenstand
- bruke fantasien til å fortelle en spennende historie, bokmål og nynorsk

Språk i sammenheng

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- utforme en arbeidsbok i litteratur med selvstendig bearbeidelse av et fremlagt stoff med biografisk, litterært og kulturhistorisk innhold og med en kunstnerisk utforming i skrift, vignetter og egne bilder
- vurdere estetiske virkemidler i sammensatte tekster hentet fra informasjons- og underholdningsmedier, reklame og kunst og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder
- gjøre rede for grunnleggende prinsipper for personvern og opphavsrett knyttet til publisering og bruk av andres tekster
- finne språklige særtrekk i sitt eget miljø og sammenligne med noen andre dialekter
- forklare noen likheter og forskjeller mellom muntlig og skriftlig språk, både nynorsk og bokmål
- forklare ved hjelp av begreper fra grammatikk og tekstkunnskap hvordan tekster er bygget opp

Kultur og dannelse

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- gi eksempler på forholdet mellom liv og diktning hos en del sentrale norske forfattere
- gi uttrykk for sentrale estetiske og litterære problemstillinger fra norsk og europeisk diktning i det 19. århundre og kjenne eksempler på hvordan sentrale temaer gjenfinnes i moderne diktning
- kjenne sin egen og noen norske dialekter og vite noe om den sammenheng de står i
- ha kjennskap til samisk språk og kultur og om minoriteters språklige rettigheter
- ha kjennskap til det særegne ved norsk språkutvikling etter 1814, og forklare hvorfor vi har to skriftspråk i Norge
- ha god innsikt i den aktuelle påvirkningen på norsk språk i dag, særlig fra engelsk, og hvorledes dette på mange områder påvirker oss

MATEMATIKK

Formål og perspektiv

Matematikken er et universelt språk, uunnværlig som redskap i naturfagene, og samtidig en egen logisk verden med klare estetiske verdier. Den er en disiplin som har gitt løsninger på utallige problemer innenfor en mengde helt ulike fagområder og har derfor mer og mer blitt et nøkkelfag i en høyteknologisk verden. Det har ikke sjelden vært tilsynelatende ”unyttig” matematikk som har levert løsningene. I tillegg gir faget innblikk i hvordan vår egen tenkning arbeider og utvikler seg. Faget oppleves både objektivt og eksistensielt på samme tid, og dette fører til at matematikken som skolefag står i en helt spesiell stilling.

Matematikkundervisningen følger en nokså naturlig faglig progresjon. Forenklet fremstilt går det for eksempel én vei fra de hele tall gjennom de rasjonale og irrasjonale tall til de komplekse tall. På hvert nytt stadium står vi overfor utvidelser av elevens bevissthet, sprang i abstraksjonsevne som griper dypt inn i følelseslivet og som for de fleste elever er et indre drama med både voksesmerter og lykkefølelse. Faget stiller derfor store krav til pedagogen.

Som skolefag tiltaler og utfordrer matematikken ulike sider av det oppvoksende menneske. Den ene polen er tallene, som har sin basis i tellingen som aktivitet og som leder inn i de ulike talloperasjoner og deres anvendelse på virkeligheten. Den andre polen er bildet, formen, som har sin utvikling i geometriens verden av linjer, flater og volumer. Å la det vokse frem en matematisk forbindelse mellom tall og geometriske former, blir derfor en viktig pedagogisk nøkkel. Her synliggjøres litt etter litt en sammenheng mellom ulike deler av menneskets erkjennelsesområder. Dette skaper tillit til tenkningen og at sann erkjennelse er mulig.

Et sentralt mål er å gi eleven innblikk i grunnleggende matematiske begreper og metoder og en evne til å analysere betingelser og forutsetninger ved problemløsning. Matematiske kunnskaper peker frem mot det modne menneskes aktive evne til å ta del i og stilling til samfunnets videre utvikling.

Skal veien frem til en slik modning gi størst mulig utbytte, må den gjennomføres i takt med barnets indre utvikling. Steinerskolen knytter derfor arbeidet i dette faget tett opp mot et helhetssyn på ulike stadier i barnets utvikling. Tre hovedtrinn kan beskrives på følgende måte: I barnehagen og på småskoletrinnet knyttes arbeidet med matematikk i hovedsak til *kroppslig aktivitet*, på mellomtrinnet og frem mot puberteten arbeides det i hovedsak med tallrike eksempler på *konkret anvendelse av tall og former*, og først etter 12-årsalderen skritt for skritt *taes den intellektuelle evne til abstraksjon i full bruk*. Den grunnleggende matematikk forankres så vidt mulig i hver enkelt elev, slik at algebraen og den øvrige abstrakte matematikk vokser frem som en indre nødvendighet, vel å merke når tenkeevnen er tilstrekkelig utviklet. Da bygges en sterkere forbindelse i det oppvoksende menneske mellom det konkrete og det abstrakte, mellom aktivitet i det ytre og aktivitet i det indre. En reell handlingskompetanse er et uttalt mål.

Faget faller ikke like lett for alle. Samtidig er det knyttet prestisje til å lykkes med matematikk både for elever og foreldre. Mestrer man matematikk, er det gjerne synonymt med intellektuell styrke eller å være ”skoleflink”. Et mål er derfor å gjøre undervisningen rik på konkrete situasjoner der problemløsningen lokker frem kreativitet og oppfinnsomhet, og der

en god praktisk tilnærming eller bedømmelse kan ha like stor matematisk verdi som en mer teoretisk. Mange av matematikkens oppdagelser er preget av enkelhet og skjønnhet, og en lang rekke fenomener i tallenes og formenes verden har en slående estetikk av største pedagogiske verdi. Disse er hele veien motiverende ledsagere i elevens vei til matematiske ferdigheter. Samtidig er dette et fag som må stille krav til elevenes eget arbeid. Det er mange ting som må øves, tabeller og regler må pugges og presisjon og nøyaktighet må utvises. Kravet til lærerne må være at sammenhengen dette settes inn i skal være pedagogisk, mangfoldig og godt strukturert.

Kompetansemål i matematikk

4. klasse

Tall og algebra

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- telle til 1000 og tilbake og ha en klar forståelse av mengder opp til 60
- ha innsikt i posisjonssystemet
- ha forståelse for overslag som utvikler selvstendige refleksjoner og selvtillit til å gå løs på ulike problemstillinger
- utføre hoderegning med addisjon, subtraksjon, oversiktlig multiplikasjon opp til 1000 og divisjon opp til 100.
- beherske gangetabellene: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 25, 50, 100; hukommelsen utvikles når tabellene øves inn gjennom rytme og bevegelse.
- se sammenheng mellom multiplikasjonstabellene og divisjon
- mestre oppstilte stykker med addisjon, subtraksjon og multiplikasjon med hele tall opp til 1000
- stille opp og løse enkle divisjonsstykker
- oppdage og anskueliggjøre tallmønstre og lovmessigheter i kjente tabeller

Frihåndsgeometri / formtegning

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- tegne symmetriformer og løse symmetrioppgaver
- utføre horisontale og vertikale speilvendinger
- tegne vanlige geometriske former
- ha oppøvd en formsans gjennom formtegning som videreføres og utvikles i andre fagområder som bl.a. tegning, håndarbeid, eurytmi og maling
- kjenne igjen geometriske grunnformer gjennom praktiske oppgaver

Måling

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- gjennom mange og grundige konkrete øvelser med ikke-standardiserte mål komme frem til standardiserte mål
- anvende begrepene: mm, cm, meter, km, gram, hg, kg, liter, dl
- regne enkle stykker knyttet til tid, dager og timer
- kunne gjøre overslag med de ovennevnte begrepene
- gjennom praktiske øvelser utvikle evnen til å sammenlikne konkrete størrelser i mål og vekt
- utføre praktiske regnestykker med penger opp til 1000 kr

Statistikk, sannsynlighet, kombinatorikk

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- illustrere tall-lovmessigheter
- samle inn tallstørrelser på en ryddig og oversiktlig måte

7. klasse

Tall og algebra

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- beherske regning med hele tall og desimaltall innenfor de fire regningsartene
- utvikle og bruke hoderegning innenfor de fire regningsartene samt prosent
- gjøre overslag i ulike regneområder i forkant av nøyaktige utregninger
- beskrive plassverdi på tallinjen
- regne med hele tall, desimaltall, prosent, promille og brøker
- omgjøre brøk til desimaltall
- ha tallforståelse for partall, oddetall, primtall og kvadrattall
- forstå de viktigste delbarhetsreglene
- finne fellesnevner for brøker, og kunne regne med brøk innenfor addisjon, subtraksjon, divisjon og multiplikasjon
- kunne argumentere for og forklare løsninger av ulike oppgaver
- ha forståelse for og ferdigheter innenfor praktisk regning i prosent og renteregning med formler
- føre enkle regnskap
- kunne sette opp et budsjett
- kjenne og kunne håndtere oppgaver med kjøp og salg
- forstå begrepene brutto, netto og rabatt
- beherske enkel bokstavregning innenfor regningsartene addisjon og subtraksjon
- omdanne kjente regneregler til algebra som for eksempel renteformelen

Geometri

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- beherske frihåndsgeometri – som blant annet 3-, 4- og 5-delte former, sammenflettede former og spiraler, forvandlingsformer og omvendingsformer
- anvende verktøy som passer og linjal riktig og presist
- gjenkjenne og anvende enkle geometriske betegnelser og begreper som sentrum, radius, diameter, korde, sekant, tangent, bue, side og høyde
- utføre grunnkonstruksjoner og vinkelkonstruksjoner på grunnlag av sirkelen
- utføre estetiske og komplekse geometriformer og tydeliggjøre karakteristiske trekk ved bruk av farger
- synliggjøre geometriske mønstre gjennom for eksempel trådgeometri
- være fortrolig med vinkelmåling
- kjenne betegnelsene rette vinkler, like vinkler, normaler, paralleller, nabovinkler og toppvinkler
- kunne avsette vinkler med passer og linjal
- kjenne beviset for vinkelsummen i en trekant
- kunne fremstille geometrisk og forstå den pytagoreiske læresetning

Måling

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- velge riktige måleredskaper og gjøre praktiske målinger i forbindelse med dagliglivet
- gjøre overslag over mål for lengde, vekt, areal, vinkel og tid
- foreta omgjøring og avrunding mellom måleenhetene
- utføre arealregning i forhold til trekanter og regulære firkanter

Statistikk, sannsynlighet, kombinatorikk

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- planlegge og samle data i ulike faglige sammenhenger
- ha en tverrfaglig forståelse for tabeller og diagram i ulike fag som for eksempel geografi eller samfunnsfagene
- systematisere og strukturere tall
- kjenne til helt elementære og konkrete begreper om sannsynlighet

Matematikkens historie

Mål for opplæring er at elevene skal kunne

- begynne å forstå den historiske bakgrunnen for den matematiske utviklingen
- kjenne til historiske bakgrunner for enkelte matematikere og hvordan de har nådd sine resultater
- kjenne til den historiske bruk av romertall

10. klasse

Tall og algebra

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- sammenligne og regne om hele tall, desimaltall, brøker, prosent, promille og tall på standardform, og uttrykke slike tall på varierte måter
- regne med det digitale tallsystem og gjøre om tall med ulike baser
- regne med brøk, utføre divisjon av brøker og forenkle brøkuttrykk
- bruke faktorer, potenser, kvadratrøtter og primtall i beregninger
- utvikle, bruke og gjøre rede for metoder i hoderegning, overslagsregning og skriftlig regning med de fire regningsartene
- behandle og faktorisere enkle algebraiske uttrykk, og regne med formler, parenteser og brøkuttrykk med ett ledd eller enkle polynomer i nevneren
- løse likninger og ulikheter av første grad og enkle likningssystemer med to ukjente både algebraisk og geometrisk
- sette opp enkle budsjetter og gjøre beregninger omkring privatøkonomi
- kjenne eksempler på hvordan tall og variabler kan brukes i utforsking, eksperimentering, praktisk og teoretisk problemløsning og i prosjekter med teknologi og design
- bruke proporsjoner og utføre beregninger i praktiske situasjoner som krever forståelse for proporsjonalitetstenkning
- kjenne og bruke grunnbegrepene i mengdelæren og elementær mengdealgebra

Geometri

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- utforske, eksperimentere med og formulere logiske resonnementer ved hjelp av geometriske ideer, og gjøre rede for geometriske forhold som har særlig mye å si i teknologi, kunst og arkitektur
- analysere, også digitalt, egenskaper ved to- og tredimensjonale figurer og bruke dem i sammenheng med konstruksjoner og beregninger
- utføre og grunngi geometriske konstruksjoner og avbildinger med passer og linjal og andre hjelpemidler
- bruke formlikhet og Pythagoras' læresetning i beregning av ukjente størrelser
- tolke og lage arbeidstegninger og perspektivtegninger med flere forsvinningspunkter
- tegne geometriske figurer som er avledet av regningsartene (ellipse= addisjonskurve osv)
- bruke koordinater til å avbilde figurer og finne egenskaper ved enkle geometriske former,
- tegne kjeglesnittene ved hjelp av geometriske steder ¹
- anvende de vanligste geometriske steder i konstruksjoner

Måling

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- gjøre overslag over og beregne lengde, omkrets, vinkel, areal, overflate, volum og tid, samt bruke og endre målestokk
- velge passende måleenheter, forklare sammenhenger og regne om mellom ulike måleenheter, bruke og vurdere måleinstrumenter og målemetoder i praktisk måling, og drøfte presisjon og usikkerhet ved måling
- gjøre rede for tallet π (pi) og bruke det i beregninger av omkrets, areal og volum

Statistikk, sannsynlighet, kombinatorikk

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- gjennomføre undersøkelser og bruke databaser til å søke etter og analysere statistiske data og vise kildekritikk
- ordne og gruppere data, finne og drøfte median, typetall, gjennomsnitt og variasjonsbredde, og presentere data med og uten digitale verktøy
- finne sannsynlighet gjennom eksperimentering og beregning i dagligdagse sammenhenger og spill
- beskrive utfallsrom og uttrykke sannsynlighet som brøk, prosent og desimaltall
- vise med eksempler og finne de mulige løsningene på enkle kombinatoriske problemer

Funksjoner

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- lage, på papiret og digitalt, funksjoner som beskriver numeriske sammenhenger og praktiske situasjoner, tolke dem og oversette mellom ulike representasjoner av funksjoner, som grafer, tabeller, formler og tekst
- identifisere og utnytte egenskapene til proporsjonale, omvendt proporsjonale, lineære og enkle kvadratiske funksjoner, og gi eksempler på praktiske situasjoner som kan beskrives med disse funksjonene

¹ Gjøres i noen steinerskoler i videregående trinn

Matematikkens historie

Mål for opplæring er at elevene skal kunne

- kjenne opprinnelsen til ulike tallsystemer (2, 5, 10, 12, 20)
- ha kunnskaper om noen matematikeres liv og forskning, for eksempel Pythagoras, Arkimedes, Kepler, Gauss og Abel, og kjenne noen av de drivkrefter som ligger bak matematikkens utvikling

RELIGION OG LIVSSYN

Formål og perspektiv

Religion som kulturfaktor og som skolefag

I det totale kulturbilde er religion et felt som kvalitativt kan sidestilles med kunst og vitenskap. Disse tre områdene svarer til ulike sider ved det menneskelige og har hver sine legitime behov. Det religiøse er et omfattende livsområde som kan beskrives i fire spesifikke områder: For det første dannes det menneskelige felleskap ut fra religionene; på den annen side har det religiøse en dypt personlig side med et spekter som spenner fra små hverdagslige erfaringer til den dype opplevelser av det hellige. Det tredje er det som omfatter mytologi, tro, lære og filosofi, og det fjerde er utførelsen av de religiøse handlinger i det daglige eller i organisert kultus og ritual.

I vår nåværende kultursituasjon er det ingen selvfølge hvilken plass religionen skal ha i skolen. Enhver befatning med dette område vil være knyttet til verdivalg, egne og andres. Det som de aller fleste kan samles om i et demokratisk samfunn, er at hver enkelt selv kan finne sin vei og ta sine egne standpunkter i dette kanskje aller mest eksistensielle av alle livsspørsmål, samtidig som man er forpliktet til å kjenne og respektere andres veier og standpunkter. Til dette trengs et grunnlag av kunnskaper, opplevelser og erfaringer, som også omfatter filosofi, etikk og livssyn.

Religionsfaget i steinerskolen

I steinerskolene ansees det som viktig at barns religiøse behov skal tilgodesees innenfor de rammer som naturlig gir seg i skolesammenheng, og det tilstrebes en kvalitetsfylt formidling av de ulike aspekter ved det religiøse. For barns moralske oppdragelse er det religiøse og det filosofiske innhold et uvurderlig middel, men samtidig skal ingen oppleve sin integritet truet.

Religionsundervisningen i steinerskolen er timeplanmessig organisert slik:

- Det formidles gjennom alle 13 år et omfattende lærestoff av allmenn orienterende art, dels integrert i fag som norsk og historie, dels i egne undervisningsperioder. Til dette allmenne kan også regnes skolens felles markering av høytider og merkedager.
- I tillegg kommer ukentlige fagtimer der det arbeides med en faglig fordypning, i stor utstrekning tematisk knyttet til den allmenne delen.

Et kortfattet sammendrag av intensjonene med fagplanen kan se slik ut:

2.- 4. klasse: Barnets moralske sans næres i de første årene gjennom eventyr, dyrefabler og legender. I 4.klasse står Det gamle testamente sentralt med sin beskrivelse av menneskets utvikling i forhold til de høyere makter i verden.

5.- 7. klasse: Behovet for ny sikkerhet i forhold til verden understøttes gjennom møtet med den gamle norrøne kultur i historiefaget. Øvrig lærestoff er oldtidens kulturer og mytologier, samt liv og lære hos Buddha, Jesus og Muhammed med tilhørende religionshistorie frem til middelalder.

8.- 10. klasse: Faget forsøker å møte elevenes våknende evner til abstrakt tenkning, etisk bevissthet og muligheter til å belyse spørsmål fra mange sider. I tilknytning til Renessansen behandles biografier til mennesker som har hatt en relevant betydning, og det arbeides med etiske spørsmål. Kristendommens grunnlag bearbeides, og det begynnes en gjennomgåelse av de eksisterende religioner og livssyn.

1.-3. videregående trinn: Hovedvekten legges på den erkjennelsesmessige tilnærming til religion og livssyn, bearbeidelse av religiøse teser og viktige etiske spørsmål. Fortsettelse av arbeidet med ulike religioner, humanisme og andre livssyn; videre studium av sentrale emner i kristendommen.

Metodiske synspunkter

Målet er å føre elevene fra en umiddelbar deltagelse og opplevelse av de religiøse sider i seg selv og i verden, via kunnskap og innsikt til forståelse og erkjennelse. Denne prosessen knyttes systematisk til modningsstadiene i den allmennmenneskelige utvikling gjennom skoletiden. Det innebærer at de ulike deler av det faglige innhold formidles til elevene i konsentrert form, med en fordypende karakter og på et optimalt tidspunkt i løpet av skolegangen.

Et overordnet mål for undervisningen er å vekke ærefrykten for naturen, for menneskevesenet og for det som måtte finnes av en høyere dimensjon. Denne holdning skulle gjennomsyre all undervisning og oppdragelse, samtidig som den kan finne sin særlige fordypning i religionstimene.

Det man antydningvis kan kalle et rituel element, hører også med i denne sammenheng. Det kan omfatte alt fra det daglige håndtrykk mellom elev og lærer ved undervisningens begynnelse til markering av årlig tilbakevendende høytider, for eksempel i en dramatisert fremstilling av Mikaellegenden på Mikkelmess 29.september.

Steinerskolen praktiserer sin undervisning i religion, etikk og livssyn på en inkluderende måte, uten konfesjonelle eller forkynnende elementer, slik at alle kan delta.

Konklusjon

Steinerskolen ser det som sin oppgave å formidle allmennmenneskelige opplevelser av religiøs art, bringe kunnskap og skape innsikt i de eksisterende livssyn og religioner, og bidra til utviklingen av respekt, forståelse og en global og fredsskapende holdning

Kompetansemål i religion og livssyn

4. klasse

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- lytte til, gjenfortelle og samtale om et utvalg fortellinger fra kristen tradisjon: legendeeventyr, helgenfortellinger
- kjenne til og samtale om eventyr, sagn og legender fra forskjellige kulturer og religioner, blant annet fra hinduistisk, buddhistisk og islamsk tradisjon
- kjenne til sentrale fortellinger fra Det gamle testamente og jødedommens tradisjon gjennom fortelling, samtale, utforming av tekstlige og billedlige uttrykk
- kjenne til et utvalg sagn og legender fra samisk tradisjon
- lytte til og samtale om skjønnlitterære fortellinger, dikt og sanger knyttet til juletiden
- lytte til og samtale om fortellinger om menneskers liv verden over, før og nå
- uttrykke undring, spørsmål og tanker om livet, tap og sorg, godt og ondt, håp og drømmer og gi respons på andres tanker

- samtale om levereregler og familieskikker i hverdag og høytid, både ut fra religiøse og ikke-religiøse tradisjoner (livssynshumanisme og annet) og på tvers av religioner og livssyn
- samtale om samvittighet, etiske levereregler og verdier
- samtale om respekt og toleranse og motvirke mobbing i praksis
- lytte til og samtale om fortellinger som omhandler respekt for natur og alt levende

7. klasse

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne til, fortelle og samtale om sentrale fortellinger fra Det nye testamente
- kjenne til og samtale om sentrale levereregler, høytider og verdier i kristendommen
- være kjent med og gjøre bruk av estetiske uttrykk knyttet til kristendommen
- kjenne til og fortelle om sentrale norrøne myter og til møtet mellom norrøn gudsdyrkelse og kristen tro og kultur
- kjenne til og fortelle om Siddharta Gautamas liv og virke og sentrale fortellinger, levereregler, høytider og verdier i buddhistisk religion
- kjenne til og fortelle om viktige guder og gudinner i hinduismen og kjenne til sentrale hendelser, levereregler, høytider og verdier i hinduistisk religion
- kjenne til og fortelle om profeten Muhammeds liv og virke og innholdet i sentrale deler av Koranen
- kjenne til sentrale levereregler, høytider og verdier i islam
- være kjent med og gjøre bruk av estetiske uttrykk knyttet til buddhisme, hinduisme og islam
- fortelle om Jesu liv, virke og lære i historisk sammenheng
- fortelle om den kristne urmenigheten og viktige trekk ved kristendommens historie frem til reformasjonstiden
- kjenne til Sokrates, Platon og Aristoteles og sentrale ideer i deres filosofier

10. klasse

Mål for undervisningen er at eleven skal kunne

- kjenne til Bibelens oppbygning, forklare forholdet mellom Det gamle og Det nye testamente og drøfte ulike syn på Bibelen
- kjenne ett av de fire evangeliene og forstå dets plass i forhold til de øvrige
- drøfte utvalgte tekster fra Det nye testamente og kjenne til Paulus' liv og virke
- gi en presentasjon av særtrekk ved kunst og arkitektur knyttet til kristendommen
- beskrive kristendommens posisjon i Europa i henholdsvis middelalder og renessanse, og gjøre rede for viktige hendelser i kristendommens historie fra reformasjonen til vår tid, lokalt og internasjonalt
- forklare hovedtrekk ved romersk-katolsk, ortodoks og protestantisk kristendomstradisjon og kjenne til sentrale trekk ved forskjellige frikirkesamfunn, kristne og andre nyreligiøse bevegelser som det er naturlig å trekke inn
- kjenne til og samtale om hovedtrekk i samisk før-kristen religion og overgangen til kristendom
- kjenne til og samtale om religionene til urbefolkninger i Amerika, Oseania og til afrikanske religioner
- beskrive det karakteristiske og mangfoldige i jødedom, islam, hinduisme og buddhisme på grunnlag av sentrale skrifter, ritualer og tradisjoner
- gjennom fordypning kunne forstå disse fire trosretninger som livstolkning ut fra deres egne forutsetninger

- være kjent med de kunstneriske, kulturelle og sosiale impulser som er særegne for disse religionene, både historisk og i dagens samfunn
- beskrive særpreget ved livssynshumanisme som livstolkning ut fra kjennskap til sentrale skrifter, ritualer og tradisjoner
- gi en oversikt over mangfoldet i livssynshumanisme, viktige historiske hendelser og livssynshumanismens stilling i Norge og verden i dag
- samtale om og vise forståelse for hva religion og livssyn er, hvordan religion og livssyn kommer til uttrykk på ulike måter, og hvordan religions- og livssynskritikk er del av et pluralistisk samfunn
- drøfte sentrale etiske spørsmål med utgangspunkt i representative ideer hos et utvalg av tenkere og kulturpersonligheter, med vekt på biografisk og skjønnlitterært stoff
- samtale om eksistensielle, allmennmenneskelige livsspørsmål på grunnlag av sentralt undervisningsstoff fra andre fag, som f.eks. historie, naturfag og morsmål
- delta i dialog om religions- og livssynsspørsmål og øve respekt for menneskers tros- og livssynsoppfatninger, ritualer, hellige gjenstander og steder
- drøfte etiske spørsmål og verdivalg i tilknytning til aktuelle temaer i samfunnet lokalt og globalt: sosialt og økologisk ansvar, teknologiske utfordringer, fredsarbeid og demokrati, mellommenneskelige relasjoner som samlivsformer og valg av kulturelt ståsted, samt anerkjennelse av menneskelig likeverd

NATURFAGENE

BIOLOGI - ASTRONOMI - FYSIKK - KJEMI

Formål og perspektiv

Naturfagene fysikk, kjemi, biologi og geologi beskriver hver for seg vidt forskjellige emner, men undervisningsmetoden og måten de er strukturert på er ment å underbygge den indre sammenheng mellom fagene. Naturfag som sådan innebærer mye mer enn formidling av naturvitenskap.

Så langt tilbake som det finnes historiske vitnesbyrd om, har mennesket alltid regnet med en høyere makt som styrer livet på Jorden. Med naturvitenskapens gradvise overtagelse av hegemoniet ble perspektivet flyttet fra det oversanselige til det fysisk sansbare, og i løpet av de siste 500 år kan man med god grunn påstå at naturvitenskapen har overtatt religionens plass, både i enkeltindividens bevissthet og i mange samfunn. Religiøst forankret kunnskap om naturen har gått tapt og finnes i dag kun som rudimentære rester i en del urbefolkninger.

Når det gjelder naturvitenskapelig innsikt, kan vi si at menneskeheten aldri har vært så suveren som i vår tid. Når utnyttelsen av naturressursene samtidig langt overskrider de basale behov, tvinges vi til å spørre oss hvordan menneskeheten benytter disse kunnskapene. Skal mennesket forvalte naturen på naturens egne premisser, må kunnskapen tilføres en etisk dimensjon. Det kan synes som om prinsippet om tilnærmet ubegrenset utnyttelse virker direkte nedbrytende på livet.

Det dypeste og mest virksomme perspektiv for naturfagsundervisningen ligger i bestrebelsen på å lære barna å elske naturen. En ekte, dyptgående interesse oppstår gjerne ut fra undring, beundring og begeistring, sjelelige egenskaper som vekkes av gode opplevelser. En slik forbindelse med naturen er i steinerpedagogisk forståelse en nødvendig betingelse for evnen til å forstå naturens behov og for å utvikle trangen til å ta vare på den.

Innsikt i naturen har også det sentrale formål å vekke selverkjennelse. Fenomener som kan oppleves og studeres i naturfagene, speiler ofte prosesser i mennesket selv. Økologisk innsikt kan kaste lys også over enkeltmenneskets egne verdivalg.

Gjennom beskrivelsen av fagets innhold, progresjon og metode fremgår det at det overordnede mål med faget er å utvikle elevenes evne til en fri og selvstendig tenkning. Derved blir kjærlighet til naturen og sunn selvinnsikt grunnlaget for en objektiv dømmekraft.

Metodiske synspunkter

Fenomenene i ulike sider ved naturen står mer eller mindre synlig forbundet med hverandre; både lokalt og globalt preges kloden av økosystemer, og gjennom det enkelte fagemne må det helhetlige bilde bli tilgjengelig.

Helt grunnleggende i steinerpedagogikken er det at evnen til å forstå et fenomen i første omgang baseres på den enkeltes opplevelse av det. Gjennom en følelsesmessig tilgang til fenomenet som ikke bare skapes av levende interesse, men også gjennom innsikt, kjennskap og erfaring. Det beste middel for å vekke følelsen til slike forbindelser, er gjennom noe billedmessig, enten det fortalte eller det iakttatte bilde. Bildene har den egenskap at de setter i gang en individuell, indre prosess. Følelser settes i sving og egenaktiviteten vekkes. I neste

omgang kan temaet behandles på grunnlag av denne erfaring med tankeredskaper som hukommelse, evnen til å beskrive og sette ord på det ytre fenomen og derigjennom til å se sammenhenger og årsaksforhold. Læreren trekker ikke konklusjonene selv, men overlater det til elevene på grunnlag av det de i fellesskap har hentet opp fra hukommelsen og beskrevet. En slik prosess vil hos den enkelte elev danne begreper som er sprunget ut av egen erfaring og tenkning, og som er dypt forbundet med individets indre prosesser, - begreper som igjen kan prøves mot nye fenomener og formes videre i møtet med realitetene. I stedet for å konfronteres direkte med forklaringsmodeller og presise begreper, går elevens læring en vei fra egen opplevelse til egen begrepsdannelse. En slik ”omvei” gir etter steinerpedagogikken en klar gevinst i form av faglig fordypet innsikt og handlingskompetanse.

I bevisstgjøringen av vesensforskjellene mellom de to aktivitetene *å iaktta* (egne meninger skyves til side, ytre inntrykk vektlegges) og *å tenke* (ytte inntrykk lukkes ute, egen tanke skjerpes), øves evnen til objektiv dømmekraft og erkjennelse, også i forhold til en selv.

Naturfagenes progresjon og sammenheng

Uansett i hvilken faglig sammenheng elementer fra naturen fremstilles gjennom skoleårene, er mennesket alltid til stede som en synlig eller usynlig medspiller, eller som innehaver av de samme kvaliteter som undervisningen presenterer.

Barna får de første årene ta del i arketyperiske bilder som fremstiller samspillet mellom natur og menneske. Etter hvert står mennesket også i naturen som kultivator, men samtidig underlagt elementenes krefter. Elevene får øvelse i praktisk arbeid med naturen, gjennom for eksempel skoletimer hagebruk.

Naturfagsfremstillingen følger elevenes naturlige progresjon fra et dypfølt og selvfølgelig fellesskap mellom mennesket og naturen på barnetrinnet, gjennom gradvis å skille naturen ut ved presentasjon av zoologi og botanikk på mellomtrinnet, frem til den rent fysiske materie i geologifaget. Her starter så fysikkundervisningen med studiet av ikke bare den fysiske materie, men også de krefter som virker på den og de lovmessigheter den er underlagt. Gjennom humanbiologi og kjemi på ungdomstrinnet føres, iakttakelsen helt inn i stoffenes og organismenes indre.

Økologien på slutten av 10. kl. sammenfatter kunnskapene elevene har fått, i et større bilde. Naturfagene på videregående trinn fører elevene enda dypere inn i materien, samtidig som det gis en omfattende oversikt over livets og jordens utvikling.

Linjen gjennom skoleårene går fra den mytiske til den materialistiske bevissthet, fra det allmenne til det spesielle; den opprinnelige enhet går via analyse til en ny syntese. Når elevene føres langs denne veien i en veksling mellom iakttagelse og tenkning, oppstår det som nevnt ovenfor både oversikt og innsikt og dermed grunnlag for å vurdere, erkjenne og gjøre seg opp egne meninger.

1. BIOLOGI

Fagspesifikke formål og perspektiver

Biologien er det første av naturfagene som presenteres for elevene gjennom egne timer. I hele grunnskolen får elevene ukentlig erfaring med fagets mange elementer gjennom praktisk arbeid inne og ute, observasjoner og ekskursjoner. Den naturfagsundervisning som foregår i egne timer, representerer like mye en inderliggjøring av elevenes egne erfaringer som formidling av nytt lærestoff. Gjennom i første omgang zoologi og botanikk vekkes elevenes evne til refleksjon på grunnlag av iakttagelsen av dyr eller plante, og – ikke minst – observasjoner rundt avhengighet til og samspill med de umiddelbare omgivelser. De fire elementene jord, luft, vann og ild er sentrale i forståelsen av disse sammenhengene. Menneskets særstilling blir tydelig ved en sammenligning; mennesket er fritt, ikke bundet til et sted eller en biotop på grunn av sin fysiske utrustning. Det sjelelige aspekt ved zoologien og det formende vekstprinsippet i botanikken, gjør fagene lett tilgjengelige og gjenkjennelige for elevene, i og med at de kan oppleve tilsvarende fenomener hos seg selv.

Biologiens temaer videreutvikles og fordypes i tilknytning til andre fag, for eksempel er det i sonegeografien meget verdifullt å studere hvordan en plante eller en dyregruppe forandrer seg alt etter klimatiske forskjeller.

Naturens systemer for formering og balansering av liv vises gjennom samspillet mellom planter, dyr og mikroorganismer. Gjennom fremstilling av små og store sammenhenger med gjensidig avhengighet legges grunnlaget for en helhetlig økologi som kan ha verdi ikke bare for en forståelse av verden, men også av det sosiale felt.

I 7. kl. føres erfaringer med hage og gårdsbruk inn på kjøkkenet; plantene blir til råstoffer. De ulike plantedeler og deres næringsverdi blir bevisstgjort, og et balansert kosthold formidles gjennom opplæring i matlaging fra grunnen. Ernæringstematikken forfølges i 8. kl. der helselære og fysiologi berører temaer som er aktuelle i elevenes hverdag, og som kan prøves videre ut i friluftaktiviteter.

Den menneskelige biologi kompletteres med studiet av muskler, sener og skjelett, samt sanselære og forplantningslære med utgangspunkt i embryologien. En sammenligning med dyreriket kan understreke menneskets genuine stilling.

Trådene fra biologiens mange felter samles i undervisning i økologi fra mikroplan til den globale situasjon.

Kompetansemål i biologi

4. klasse

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne typiske trekk ved husdyrene; deres navn, lynne og væremåte
- kjenne seg igjen blant trær, planter, dyr, fugler og insekter i skolens nærområde uansett årstid
- så et frø og stelle planten gjennom sesongen

- utføre enkle oppgaver i skolehagen med hendene og med redskaper
- føle og ta ansvar for livet i naturen

7. klasse

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne til de fire elementenes egenskaper og funksjon i naturen
- kjenne til et utvalg ville dyr – herunder alle store pattedyr i vår egen fauna – deres navn, egenart, lynne og væremåte
- vite hvilket miljø disse dyrene lever i, hvordan de beveger seg, finner mat osv.
- kjenne til dyr som har vektlagt henholdsvis hode-, bryst- og bukorganismen (eks. blekksprut, løve, ku)
- kjenne til et utvalg ville blomsterplanter – deres navn, utseende og hvor de vokser
- kjenne til og skille mellom blomsterplantens hoveddeler (rot, blad, blomst og frukt)
- kjenne til bestøvning og insektenes rolle for denne

10. klasse

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- redegjøre for hva et økosystem er, gi eksempler på ulike typer økosystemer
- kjenne til den grunnleggende omsetningen i et økosystem og betydningen av planter, dyr og nedbrytere
- vite hva som menes med biologisk mangfold
- kjenne til de sentrale miljøfarene som truer våre økosystemer
- redegjøre for hovedtrekkene i fotosyntesen
- kjenne til klimaproblematikken og CO₂ sin rolle i denne
- kjenne til grunntrekkene ved regionale økosystemer (biomer) – så som ørken, savanne og regnskog
- redegjøre for hva vi mener med et kulturlandskap
- ha kunnskap om hvordan kulturlandskapene er blitt til og hvordan de endres i vår tid
- avlese et landskap, f.eks. kunne se hvilke inngrep som er foretatt
- se forskjell på landskaper med et stort biologisk mangfold og landskaper preget av monokulturer
- ”tenke globalt, handle lokalt”
- ha tanker om hva en bærekraftig utvikling vil innebære, lokalt og globalt
- ha grunnleggende kunnskaper om fosterutvikling, seksualitet, prevensjon og kjønns sykdommer
- kjenne til oppbyggingen av muskel og skjelettsystemet
- kjenne til grunnlaget for hørselssans og synssans
- ha grunnleggende innsikt i ernæring og kosthold
- ha kunnskaper om karbohydrater, fett og proteiner
- kjenne til hvor de vitale indre organer er plassert i menneskekroppen og deres funksjon
- være bevisst på hva som er grunnlaget for et sunt kosthold
- være bevisst på skadevirkningene av tobakk, alkohol og andre rusmidler

2. ASTRONOMI

Fagspesifikke formål og perspektiv

Astronomien omfatter en serie fenomener og teorier som appellerer til så vel oppmerksom iakttagelse som aktiv tenkning. Få fag gir så gode muligheter til å bygge opp en fylde av egne iakttagelser over tid som bakgrunn for å øve begrepsdannelse og forståelse. Dette forutsetter at undervisningen ikke for raskt og ikke for direkte satser på formidling av de mest kjente modellene for forklaring av solsystemet, galakser eller teorier om verdensrommets opprinnelse, eller f.eks. ”sorte hull”. I steinerskolens astronomiundervisning ønsker man først å bygge opp et solid fundament av det som kan observeres med det blotte øye: soloppgang, dagslengde og solnedgang gjennom årstidene og på ulike breddegrader, videre månens faser, stjernebildenes innbyrdes plassering og utseende, planetenes gang og hovedrytmer; dessuten spektakulære fenomener som meteoror, kometer eller polarlys. Globale følger av solens gang som årstider og klimatiske forhold, kan så kartlegges med dette som bakgrunn. Forholdet mellom vår gregorianske kalender og den muslimske kan etter hvert begripes som ulike tilnærmelser mellom menneskelig kultur og astronomiske betingelser.

Intet annet fag kan skape en universell ramme for å forstå betydningen av menneskehetens skjebnefellesskap bedre enn astronomien. Den kan samtidig legge grunnen for en dyp respekt for den tenkning og forståelse av verdensrommet rundt oss som ble lagt allerede for flere tusen år siden og av mange ulike kulturer. Dette er en forutsetning for å begripe ”innenfra” noe av den moderne vitenskaps triumfer gjennom oppfinnelsen av teleskopet, gjennombruddet for det kopernikanske verdensbilde, oppdagelsen av de ytre planeter, av de uendelig mange galakser osv., og frem til dagens moderne myter om Universets opprinnelse.

Astronomiske iakttagelser og kunnskaper tilegnes i de lavere klassetrinn hyppigst gjennom den daglige samtale i klassen. Senere blir noe elementær astronomi en del av sonegeografien og av arbeidet med urbefolkninger. De fleste steinerskoler legger en periode med astronomi til 8. klassetrinn, med mulighet for repetisjon og ”påfyll” i 9. og 10. klasse. De viktigste kompetansemålene er derfor oppført etter 10.klasse.

Kompetansemål i astronomi

4. klasse

Målet for opplæringen er at elevene skal kunne

- kjenne himmelretningene på hjemstedet
- kjenne navnet på de fire årstider, de 12 måneder og deres inndeling i antall dager
- vite sammenhengen mellom dagslengde og solhøyde på de forskjellige årstider
- kjenne forskjellen mellom nymånens og nemånens utseende

7. klasse

Målet for opplæringen er at elevene skal kunne

- kjenne typiske trekk av noen ulike kulturers kalendre
- kjenne fordelingen av årstidene i tropisk/subtropisk, temperert og arktisk sone
- gjenkjenne noen av de mest kjente stjernebilder samt polarstjernen

- være kjent med flo og fjære på hjemstedet
- orientere seg om himmelretningene til ulike tider på dagen ved hjelp av solen

10. klasse

Målet for opplæringen er at elevene skal kunne

- innse hvordan årstidene henger sammen med jordaksens helning med baneplanet
- kjenne navnene og utseendet på stjernebildene langs solens bane gjennom året (Dyrekretsen)
- kjenne til forholdet mellom Polarstjernens stilling på himmelen og breddegraden
- kjenne begrepet dagbue og hvordan man bestemmer himmelretningene
- vite hvordan man lager stjernekart ved hjelp av den geosentriske modell
- kjenne planetenes navn og rekkefølge i det heliosentriske verdensbilde og vite hva vi mener med indre og ytre planeter
- forklare forskjellen på de indre og ytre planeters bevegelser i forhold til stjernehimmlen
- forklare forskjellen på sol- og måneformørkelse
- forklare månens faser og hvorfor nymånen er mest påfallende om våren og nemånen om høsten
- vite hvordan man beregner flo og fjære ved hjelp av en almanakk over månens bevegelser og å kjenne den lokale havnetid
- kjenne de mest markante stjernebilder som er synlige i Norge.
- vite hva en almanakk er og hva man finner i den
- kjenne til og bruke noen viktige nettsted for astronomi
- kjenne den gregorianske kalender med den nøyaktige skuddårsregel og kunne noe kalenderhistorie
- kjenne den muslimske kalender med årslengde og hvordan de to kalendere forholder seg innbyrdes

3. FYSIKK

Fagspesifikke formål og perspektiver

Grunnlaget for en tanke- og begrepsmessig forståelse av fysiske lover legges gjennom egen fysisk aktivitet og erfaring. Legemlig utvikling og kroppslig aktivitet beforder hverandre gjensidig. Fysikkfaget starter således i barneårenes lek og opplevelsesverden, i vekslingen mellom mottagelsen av sanseinntrykk og motorisk utfoldelse. Jo mer allsidig kroppen får virke og oppleve seg selv i møte med omgivelsene, jo større blir kontakt- og erkjennelsesflaten i ”tankeverkstedet” senere i livet. Den tankemessige bedømmelse kan ikke isoleres fra erfaring i det virkelige liv, ikke minst fordi den nøyaktighet som kreves i beskrivelsen av de fysiske lover, betinger en reell innsikt i materien.

Fysikkfagets sentrale innhold kan beskrives som en kartlegning av de sammenhenger eller relasjoner som gjennomsyrrer verden og som kan erkjennes som det vi er vant med å kalle naturlover. Den pedagogiske utfordring ligger i å la elevene følge denne erkjennelsesvei fra iakttagelse av fenomenene til abstraksjon, begrepsdannelse og formulering av ”loven” uten å ta konklusjonen på forskudd. Det matematiske uttrykk for en fysisk lov innebærer en høy grad av abstraksjon, og man må være klar over at matematikken ikke kan forklare fenomenet. Men når fenomenet er grepet og begrepet, kan matematikken fordype den videre forståelse og gjøre anvendelse av kunnskapen på nye områder mulig.

Arbeidet med fysiske fenomener er en spesielt god anledning til å øve presisjon i iakttagelsen, sammenheng i tenkingen og våkenhet i bedømmelsen. Samtidig kan kunnskaper om fagets mange emner og enkeltfenomener vekke begeistring og interesse for omverdenen.

I steinerskolene vil undervisningen i dette fagområdet for en stor del følge den klassiske inndelingen av emner: Optikk, akustikk, varmelære, mekanikk, elektrisitet og magnetisme, eventuelt også med hydro- og aeromekanikk og meteorologi dersom dette ikke gjøres innen rammen av andre fag. Emnene fordeles over fire år, fra 7. til 10. klassetrinn, med noe varierende fordeling fra skole til skole.

Kompetansemål i fysikk

7. klasse

Formålet med undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne til, forstå og beskrive grunnleggende fenomener innen optikk, slik som lys, mørke og farge, fargedannelse i uklare medier og i brytning, skyggedannelse, fysiologiske motbilder og fargesirkelen
- forstå de elementære prinsipper for kamera
- kjenne til, forstå og beskrive grunnleggende fenomener innen akustikk, som ulike lyd kvaliteter, forutsetninger for tonedannelse, lydets forhold til materialer og rom, prinsippene for de ulike typer musikkinstrumenter
- kjenne til, forstå og beskrive grunnleggende fenomener innen magnetisme og elektrisitet, som naturlig magnetisme i mineraler og metaller, og elektrisitet som naturfenomen, f.eks. statisk elektrisitet, lyn

- kjenne magnetismens polære karakter, tiltrekning og frastøtning
- kjenne til og beskrive jordens magnetfelt og vite beliggenheten av de magnetiske polene
- forstå prinsippene for ulike strømkilder
- kjenne til elektrisitetens varmevirkning

10. klasse

Formålet med undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne til de grunnleggende regler for lysets forhold til speil og linser, forstå de elementære prinsipper for kikkert og mikroskop
- forklare oppbygningen av det menneskelige øye
- kjenne til prinsippene for lydbølger, hvordan de kan synliggjøres og måles
- kjenne begreper som intervall, tonehøyde, frekvens, resonans og lyd hastighet i ulike stoffer
- vite hvordan menneskets øre og strupehode fungerer
- kjenne til elektrisitetens magnetiske virkning og dens anvendelse i forskjellige apparater, som telegraf, ringeapparat, relé, elektromotor og dynamo
- være fortrolig med enkle elektriske hjelpemidler i hverdagen og deres virkemåte
- på et grunnleggende nivå kjenne begreper som ledning, motstand, isolasjon, spenning og strømstyrke
- kjenne til sikkerhetsforanstaltninger ved praktisk bruk av elektrisitet
- kjenne til, forstå og beskrive grunnleggende fenomener innen mekanikk som balanse og likevekt, tyngdepunkt, ulike typer vekter
- være fortrolig med bruken av de mekaniske prinsippene i vektstang, skråplan, sveiv og hjul, trinse og blokk, kile, skrue, tannhjul
- kjenne til trykkprinsipper og oppdrift i vann og luft, Arkimedes' lov
- kjenne til kommuniserende rør, hydrauliske systemer, ulike prinsipper for pumper
- beskrive de viktigste bevegelses- og formdannelsesprinsipper i luft og vann
- kjenne til sammenhengskrefter, overflatespenning, kapillarrør
- kjenne til, forstå og beskrive grunnleggende fenomener innen varmelære som varmens og kuldens karakter, utvidelse og sammentrekning, temperaturskalaer og termometer
- forstå hvordan varmelærens og mekanikkens lover kommer til anvendelse i en dampmaskin og ulike typer forbrenningsmotor
- øve systematisk iakttagelse av naturfenomener og eksperimenter og bygge opp gode rutiner med hensyn til beskrivelser, logging o.l.
- øve en begynnende vitenskapelig metode i den tankemessige bearbeidelse av det iaktatte
- øve faglig samtale og diskusjon med henblikk på begrepsdannelse og konklusjoner

I tillegg til ovenstående kan det føyes et par emner av utpreget tverrfaglig karakter, som meteorologi og kommunikasjonsteknologi, som har sammenheng med geografi, historie og datafaget. Dette er emner som undervises i mange av steinerskolene. Kravene i disse emnene vil ligge på linje med de øvrige.

4. KJEMI

Fagspesifikke formål og perspektiver

Kjemi er det naturfaget som innføres sist i steinerskolen plan. Det kan sees i sammenheng med at man gjennom dette fagområdet går dypest inn i materien, idet fenomenene her viser oss selve stoffets forvandlingsmuligheter og indre struktur. Faget gir derfor en spesiell mulighet til å utvikle en tenkning og en begrepsdannelse som er preget av bevegelse og forvandlingsevne.

Men også i dette faget er det de egne, konkrete erfaringene som danner utgangspunktet. Innføringen i 8. klasse skjer gjennom stort anlagte demonstrasjonsforsøk som avdekker stoffenes iboende egenskaper. De første store bilder gir en naturlig tilknytning til de fire klassiske elementer, med nær forbindelse også til naturrikene. Gradvis utvikles så en mer vitenskapelig begrepsdannelse, en forståelse av kategorier som element, syre, base og salt.

Etter det grunnleggende i 8. klasse går man i 9. klasse over til kjemisk behandling av næringsstoffene, noe som i 10. klasse utvides til en mer allmenn organisk kjemi, med en første innføring i petrokjemi, synteseprosesser og industriell utnyttelse av naturen.

Den teoretiske siden ved faget får først sin fulle tyngde på videregående trinn, med en gradvis innføring i formelskrift og reaksjonsligninger, atomteori og forbindelseslover, knyttet til behandlingen av redoks-prosesser, støkiometri, elektrolyse og stoffkjemi, med en samtlende oversikt over det kjemiske fagfelt i siste klasse.

Kompetansemål i kjemi

10. klasse

Formålet med undervisningen er at elevene skal kunne

- formulere fagets egenart i forhold til andre naturfag
- opparbeide en systematisk og eksakt iakttagelsesevne
- beskrive ulike kjemiske prosesser og trekke slutninger av forsøk
- forstå betingelsene for og kunne gjennomføre enkle forsøk på en bevisst og sikker måte
- kjenne til de vanligste grunnstoffene, deres forekomst i naturen og deres spesielle egenskaper
- kjenne de viktigste syrer og baser samt et utvalg av salter, deres navn og egenskaper
- beskrive kalkens store og lille kretsløp
- kjenne hovedgruppene av næringsstoffer, deres karakteristiske egenskaper og deres betydning for ernæringsprosessene hos mennesket
- kjenne til grunntrekk av karbonkjemien, for eksempel hydrokarboner, organiske syrer med mer
- vite om petrokjemiske prosesser, destillasjon av råolje, dens komponenter og deres bruk i fremstilling av syntetiske stoffer
- være fortrolig med bruk av hjelpestoffer som katalysator og indikator
- kjenne enkelte grunnleggende deler av kjemisk systematikk, begreper og nomenklatur
- på et grunnleggende nivå diskutere forholdet mellom fagets erfaringsmessige og teoretiske aspekter

GEOGRAFI

Formål og perspektiv

Tradisjonelt har geografifaget to sider: en fysisk-geomorfologisk og en sosial-kulturhistorisk. I steinerskolens undervisningsplan trekkes disse to fagområder sammen til en helhetlig vitenskap. Denne metodiske sammenføyningen innebærer at elevene på den ene side kan oppleve betydningen av miljøets innflytelse på menneskene, og på den andre hvordan menneskenes aktivitet påvirker det geografiske miljøet. Samtidig bygger metoden opp under en forståelse av forholdet mellom de enkelte deler av jorden og deres plass i en større organisk sammenheng. En opplevelse av jorden som en morfologisk og prosessuell enhet er en overordnet målsetning for geografiundervisningen i Steinerskolen, med en samlende og oppsummerende avslutning på første videregående trinn.

Metodisk sett er det viktig å arbeide frem at jordens helhet er mer enn summen av de enkelte deler, samtidig som helheten er avhengig av de enkelte, karakteriske deler. En tidsmessig økologisk bevissthet er avhengig av en slik holistisk verdensoppfatning. Derfor følger Steinerskolens geografipensum en vei fra helheten i de integrerte deler av jordens overflate til en fremstilling av den overordnede enhet som er jorden. Denne metodiske tilnærmingen er viktig for en forståelse av læreplanen. Den tilsiktede helhetlige, fenomenologiske og komparative fremgangsmåten egner seg ikke for en analyserende læreprosess, da denne ville virke ødeleggende på de essensielle, særegne kvaliteter som formidles til elevene med den hensikt å skape oversikt og sammenheng.

Steinerskolens geografiundervisning bygger på et progressivt studium av jordens overflate. Det faglige innhold er basert på to grunnleggende geografisk-astronomiske kjensgjerninger. Den første er jordens forhold til solen, som differensierer de klimatiske forhold. I tillegg kommer hydrosfærens form og utberedelse. Dette er et viktig tema i 12-årsalderen. Den andre kjensgjerningen dreier seg om jordens relieff – hvor kontinentenes og oseanenes form fremtrer som resultatet av en differensiering i litosfæren. Dette gjøres til et hovedtema i 13-årsalderen.

Menneskeheten er avhengig av disse to primære geografiske faktorer, slik at enhver kultur har oppstått i sammenheng med en geografisk virkelighet. Fjellet, havet, sletten eller ørkenen har alltid virket formende inn på kulturenes og folkenes egenart. De geografiske betingelser er nødvendige, men ikke tilstrekkelige for å forstå vilkårene for menneskenes livsformer, samfunnsdannelser og kulturytringer. Men uten å studere naturforholdene vil elevene ikke kunne forstå menneskehetens sosiale og kulturelle mangfold.

Geografi er et studium av forholdet mellom sted og rom. Hjemstedet er særdeles viktig gjennom sin betydning for menneskets trygghet og identitetsfølelse. Den som er forbundet med hjemstedet i barndommen, har et godt utgangspunkt for å bli verdensborger senere.

Geografiundervisningen i steinerskolen har som metodisk målsetning at kunnskapene utvikler evner som til sammen utgjør ”geografisk sans” eller ”rombevissthet”. Fra et steinerpedagogisk synspunkt krever den moderne verden at geografien blir personlig tilegnet, både gjennom hukommelse, erfaring og en evne til virkelighetsrelatert billedannelse. Tilhørighetssans, retningssans, stedssans, sans for avstand og målestokk er dessuten viktige

evner som opparbeides og styrkes. Disse geografikunnskapene er viktige for at elevene kan føle seg "hjemme" i verden, og hviler på innsikt i elementer som til sammen skaper en bevissthet om det geografiske rommet. For at elevene skal kunne opparbeide seg et mer helhetlig forhold til verden, kreves det innsikt i ulike områder av faget som i sum skaper en "geografisk bevissthet". Dette øves progressivt i geografitimene fra 4. til 1. videregående klasse.

Geografi

En kort oversikt over den ennemessige fordelingen ser slik ut:

I 4. klasse forberedes faget gjennom innlevelsen i de fire ur-yrkene og deres tilknytning til ulike miljøer.

I 5. - 7. klasse utvikles geografien fra den første hjemstedslære via Norges og Nordens geografi til et overblikk over Europa, med tilhørende karttegning. I tillegg kommer to perioder i 7. klasse med jordens klimasoner og grunnleggende mineralogi og bergartslære. I løpet av 8. og 9. klasse gjennomgås kontinentene utenfor Europa, med blikk både på natur, befolkning, handel og økonomi. Spesielt for 8. klasse, er en egen periode i astronomi (se Naturfag).

Tema for 10. klasse er geologi, med mineralogi og petrografi, jordskorpens struktur, og en gjennomgåelse av de oppbyggende og formdannende kreftene i kontrast til ulike former for erosjon. Som avslutning gis en oversikt over jordens utvikling på grunnlag av fossile forekomster av plante- og dyreliv fra urtid til nåtid.

I løpet av de tre videregående årene finnes mulighet for å behandle eller utdype emner som astronomi, meteorologi, geomorfologi, landmåling, kartprojeksjoner, etnografi og paleontologi, enten som egne perioder eller integrert i andre fag som fysikk, matematikk og biologi.

Kompetansemål i geografi ²

4. klasse

Målet for undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne til menneskets eldste yrker og deres grunnleggende betydning for menneskelig eksistens og kultur
- kjenne til hvordan lokalmiljøet har utnyttet naturressursene
- snakke om samfunnsmessige spørsmål som arbeidsdeling og kjønnsroller
- vite om ulike utviklingstrekk frem til dagens samfunn

7. klasse

Målet for undervisningen er at elevene skal kunne

- danne seg et oversiktsbilde av hjemstedet med dets karakteristiske enkeltheter
- ha opparbeidet et forhold til det naturgitte grunnlag i nærmiljøet, topografi, vegetasjon og lignende.
- ha et overblikk over sivilisasjon og bebyggelse i nærmiljøet

² Enkelte kompetansemål overlappes også av Samfunnskunnskap og Astronomi

- vite hva som er typisk for stedets næringsliv
- være fortrolig med stedets sentrum, dets offentlige institusjoner, butikker etc.
- kjenne til viktige trekk i lokalhistorien
- kjenne til strukturen i trafikk og kommunikasjonsmidler på hjemstedet
- kjenne hovedtrekkene i Norges geografi, de ulike landsdeler, karakteristiske landskapsformer, natur- og kulturlandskap samt samiske og andre minoriteters bosettingsområder
- kjenne hovedtrekkene i Nordens og Europas geografi, med hovedvekt på det naturgeografiske
- kjenne himmelretningene ut fra hjemstedet
- ha tilegnet seg en grunnleggende forståelse av målestokk og koordinater
- delta i utarbeidelse av kart over de områder som behandles, fra hjemstedet via hjemlandet til hele verdensdeler, også ut fra hukommelsen
- lese og bruke papirbaserte og digitale kart og være fortrolig med bruk av atlas og atlasets stedsnavnregister
- kjenne til jordens klimasoner og deres karakteristiske forhold innen meteorologi, biotoper og typiske kulturformer
- gjenkjenne vanlige mineraler og bergarter og kjenne de typiske lokale mineraler og bergarter

10. klasse

Målet for undervisningen er at elevene skal kunne

- bedømme avstand, både regionalt og i verdenssammenheng
- forstå romlige prinsipper som breddegrader og lengdegrader
- håndtere målestokk med rimelig sikkerhet
- forklare forskjellen på ulike typer kart, som fysisk, politisk, økonomisk
- kjenne jordens kontinenter, regioner og havområder samt de viktigste innsjøer, elver, fjellkjeder
- kjenne i grove trekk det biologiske, etnografiske og historiske stoff som naturlig knyttes til beskrivelsene av andre verdensdeler
- kjenne klodens land og riker i den utstrekning som alminnelig dannelse tilsier
- ha et overblikk over de viktigste bergartsdannende mineraler og hovedtypene av bergarter og forstå grunnbegrepene i geologisk systematikk
- ha grunnleggende kunnskaper om de viktigste formdannende elementene i jordskorpens oppbygning
- kjenne til de viktigste nedbrytende kreftene som virker på jordens overflate, sammenholdt med resultater i ulike landskapsformer
- vite hvordan jordsmonn dannes
- gjennomskue dannelsen av sedimenter, fossiler og deres kronologi
- kjenne til den evolusjon som har foregått i naturrikene fra urtiden til nåtiden
- delta i en diskusjon om faglige fenomener, bl.a. ved bruk av sammenlignende metode
- knytte geografisk kunnskap sammen med innhold fra andre fag som samfunnskunnskap, historie og naturfag.
- ha kunnskap om betydningsfulle naturressurser og deres fordeling, deres utnyttelse og deres betydning for verdenshandelen

ENGELSK OG 2.FREMMEDSPRÅK

Formål og perspektiv

Det undervises i to fremmedspråk fra 2.klasse. Ett av dem er engelsk; valg av 2. fremmedspråk gjøres ved den enkelte skolen. På videregående trinn kan eventuelt et tredje språk velges.

I tillegg til fremmedspråkene som er undervisningsfag, brukes møter med fremmede språk aktivt i den muntlige språk- og historieundervisningen i barnetrinnet og mellomtrinnet gjennom for eksempel norrønt, gresk og latin og gjennom morsmålene til elever med andre førstespråk enn norsk.

Tilegnelsen av morsmålet er i stor utstrekning noe naturgitt; prosessen forløper under normale omstendigheter så å si av seg selv i samvær med andre mennesker. Ytre sett skjer dette gjennom barns etterligning av de voksne, men dypere sett bygger utviklingen av talespråket på en ikke-verbal, eller over-verbal, forståelse mellom mennesker som er like vesentlig som den praktisk-sansbare siden.

I takt med opparbeidelsen av morsmålet formes barns språkorganer og språklige oppmerksomhet i samsvar med akkurat dette språket. Formbarheten avtar etter hvert, og etter 9-10-årsalderen er det atskillig vanskeligere for et menneske å artikulere lyder som ligger utenfor morsmåletets register, det samme gjelder melodien i fremmede språk.

Utviklingen fra språklig universalitet til spesialitet er del av menneskets vei for å ”komme til seg selv”. Mestringsen av de foresattes, stedets og landets språk blir en eksistensiell støtte. Man ”ofrer” universaliteten for å utvikle en individuell plattform språklig sett, og denne kan så i neste omgang tjene som utgangspunkt for møter med ulike fremmede språkverdener.

Det overordnede formål for fremmedspråkundervisningen i steinerskolen er en positiv innlevelse i og forståelse for andre menneskers kulturelle uttrykk og tenkemåter. Gjennom samtlige skoleår legges det til grunn at språkene har dimensjoner ut over den rene informasjonsformidling. Derved blir ethvert nytt språk både en kilde til indre vekst, et eget kvalitativt erfaringsområde og et vindu inn i et annet språkområdes kultur og tenkemåte. Ethvert språk er en kilde til verdensforståelse, men representerer samtidig en ensidighet. Det uttrykker menneskets indre og ytre erfaring på en særskilt måte, både gjennom sine spesielle lydforbindelser og setningsmelodier, gjennom ordforråd og grammatiske strukturer, gjennom litteratur og måten et saksforhold beskrives på i det aktuelle språket. Gjennom å lære flere språk å kjenne, kan vi overvinne noe av den bevissthetsmessige og kulturelle ensidigheten som morsmålet representerer. Slik er det å lære fremmedspråk et viktig skritt på veien til å bli verdensborgere. Gjennom forskjellige språk kan man se virkeligheten fra nye synsvinkler, og innlevelsen i mangfold og ulikheter kan i neste omgang bevirke fleksibilitet, forståelse og toleranse på tvers av landegrensene.

Steinerskolenes utforming av språkundervisningen bygger på at morsmålet i sin muntlige form er konsolidert i løpet av de første seks-syv leveår. Dette blir så pleiet og videreutviklet fra første skoledag, samtidig som det danner det riktige underlag for innføringen i fremmedspråk. I de første skoleårene er fortsatt etterligningsevnen til stede hos elevene, slik at det kan legges et grunnlag gjennom et levende, muntlig-kunstnerisk møte med nye språk.

Formidlingen gjennomgår så en gradvis forvandling, idet den videre vei inn i dette erfaringsområdet støtter seg på den språklige bevisstheten og begrepsdannelsen som etter hvert blir utviklet innenfor morsmålet.

Tre målområder står sentralt i steinerskolenes fremmedspråkundervisning. På den ene siden er det et mål at eleven skal kunne forstå et annet språk gjennom å lytte og lese og kunne uttrykke seg selv mest mulig flytende i tale og skriftlig tekst. På den andre siden er det et mål at eleven skal bli kjent med sentrale trekk i det aktuelle språkområdets levevis, tradisjoner, litteratur og andre kulturuttrykk, geografi og historie. Det tredje målet er at fremmedspråk skal bidra til elevens samlede faglige og menneskelige utvikling, gjennom fagets spesielle innhold og utfordringer.

Tilegnelse av et fremmedspråk er i høy grad en øvelsessak, og undervisningen må derfor være mest mulig kontinuerlig. Den første innføringen skjer på den ene side gjennom språkets musiske element, på den annen side gjennom et ordforråd som er hentet fra de nærmeste omgivelser. I tråd med det som er beskrevet ovenfor, bygger undervisningen i de første skoleårene på evnen til å etterligne språkets klanger, lydkvaliteter og språklige strukturer. Undervisningen er muntlig og foregår i størst mulig grad på det fremmede språket, bygd opp rundt rytmiske vers og sanger, leker og små dialoger.

Denne første undervisningen legger grunnlaget for alt det videre arbeid med språket. I løpet av mellom- og ungdomstrinnet skal de språklige strukturene som er tatt opp gjennom etterligning, bevisstgjøres i form av grammatiske regler.

Iakttagelse og tenkning stimuleres videre i de følgende skoleår gjennom øvelser som krever saklighet og nøyaktighet. Samtidig taes det vare på kunstneriske kvaliteter, språkopplevelse og språkglede.

På videregående trinn er det et mål å kunne bruke det fremmede språket aktivt og selvstendig, kunne fordype seg i utvalgt litteratur og studere språkets egenart.

Dikt og dramatiseringer har stor betydning gjennom hele skoleløpet og velges i forhold til alderstrinn og språklig ferdighet.

Språk som kommunikasjon øves gjennom alle år, fra enkle samtaler på barnetrinnet til presentasjoner og drøftinger av aktuelle spørsmål på videregående trinn.

Arbeid med skriftlig tekst åpner for møter med litteratur i forskjellige sjangrer. Så langt det er formålstjenlig for elevenes språklæring, velges autentiske tekster fra språkområdet som lesestoff. Egne skriftlige fremstillinger tiltar i viktighet gjennom årene og fordrer et aktivt arbeid med ordforråd og språklige strukturer.

Kunnskap om sentrale trekk og hendelser i språkområdets historie, kultur og tradisjoner er et gjennomgående emne i fremmedspråkundervisningen. I barnetrinnet kan det blant annet dreie seg om tradisjonelle vers, sanger og leker, i mellomtrinnet landskap, skikker og levevis, i ungdomstrinnet biografier og særtrekk ved samfunns- og næringsliv og i videregående trinn kulturhistorie og politisk historie samt samfunnskunnskap.

Hovedområder i faget

Språk og kommunikasjon

Språk og kommunikasjon er utvikling av språkferdigheter hos den enkelte eleven. Utviklingen av et aktivt ordforråd og bruk av uttrykksmåter tilpasset ulike kommunikasjonssituasjoner står sentralt. God uttale og intonasjon grunnlegges og øves i resitasjon, samtalsituasjoner, lesing og presentasjoner. Kjennskap til språklige strukturer og ortografi tas i bruk i variert skriftlig arbeid. Likheter og forskjeller mellom norsk og det aktuelle fremmedspråket blir belyst. Fokus settes i økende grad på elevens forståelse av egen språkferdighet og innsikt i læringsprosessen.

Kultur, samfunn, historie og litteratur

Kunnskap om språkområdets kultur, samfunn, historie og litteratur utvider og fordyper arbeidet med å utvikle brukbare språkferdigheter. Autentiske og tilrettelagte tekster i forskjellige sjangrer og fra forskjellige tider og steder innen språkområdet gir kulturkunnskap og danner utgangspunkt for lesing, skriving, dramatisering og samtale. Emner fra språkområdets historie og nåværende samfunnsforhold behandles og bearbeides.

Kompetansemål i engelsk

4. klasse

Språk og kommunikasjon

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- delta aktivt i muntlig arbeid med engelskspråklige vers, sang, rim og rytmer
- gjenta tydelig, i kor og alene, strofer fra vers og tekster
- fremføre små dialoger, rollespill og skuespill for et kjent publikum
- oppfatte og følge instruksjoner i forbindelse med gjennomføring av leker og andre felles aktiviteter
- gjenkjenne og gjengi karakteristiske enkeltlyder og lydforbindelser
- imitere og bruke typiske intonasjonsmønstre i språket
- gjenkjenne og bruke vanlige ord knyttet til sanseerfaringer, dagligliv og natur
- bruke høflighetsuttrykk og delta i enkle, dagligdagse dialoger
- lytte til og oppfatte hovedinnholdet i lærerens fortellinger om kjente tema
- uttrykke det en selv finner essensielt i lærerens fortellinger gjennom ord, bevegelse eller illustrasjon
- bruke noen faste uttrykk som er vanlige i kjente situasjoner
- telle og bruke tall i alminnelige situasjoner
- gi og ta imot beskjeder

Kultur, samfunn, historie og litteratur

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- gi noen eksempler på engelskspråklige land
- være fortrolig med engelske barnerim, regler, sanger og fortellinger
- kjenne til noen karakteristiske tradisjoner og skikker i engelskspråklige land
- bli kjent med språkets karakteristiske lyder, klang og rytmer

7. klasse

Språk og kommunikasjon

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- gjenkjenne og gi eksempler på mønstre og lovmessigheter innenfor grammatikk, ortografi, uttale og setningsmelodi
- forstå og anvende grunnleggende grammatikalsk terminologi
- anvende grunnleggende grammatikk og rettskrivningsregler
- gjenkjenne og sette ord på noen kvalitative særegenheter i det engelske språket sett i forhold til eget morsmål
- oppdage og ta i bruk gode innlæringsmetoder for å øke ordforråd, lese med flyt og skrive enkle tekster
- bruke oppslagsverk
- delta i rollespill og dialoger
- lese høyt fra originale tekster
- svare på spørsmål fra kjente tekster
- fortelle uanstrengt fra kjente tema
- føre en enkel samtale om bearbejdede tema
- gjenkjenne og bruke ord fra innøvde tekster i egne arbeider
- skrive enkle tekster av ulike typer
- fremføre innøvde dikt med riktig uttale
- delta i fremføring av dikt, dramatiseringer og skuespill
- forstå og bruke enkle oppskrifter og bruksanvisninger

Kultur, samfunn, historie og litteratur

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- fortelle om enkelte personer, steder og hendelser fra engelskspråklige land
- lese og fortelle fra klassisk litteratur og nyere engelskspråklig barne- og ungdomslitteratur
- gjenkjenne typiske trekk ved engelsk kultur og samfunn

10. klasse

Språk og kommunikasjon

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- ha forståelse for egen språkinnlæring og planlegge og vurdere arbeidsmåter i forhold til ulike arbeidsoppgaver
- forstå grunnleggende grammatikalsk terminologi på engelsk
- bruke ulike hjelpemidler
- sammenligne engelsk med norsk, finne likheter og ulikheter
- løse en hverdagslig situasjon gjennom språklig interaksjon
- snakke og lese med god flyt
- variere vokabular og stil tilpasset ulike emner
- bruke engelske verbaltider (nåtid, fortid og fremtid) på en tydelig og passende måte
- skille mellom formuleringer og fraser brukt i muntlig og skriftlig språk
- forstå innholdet i lengre noveller og faktabaserte tekster
- trekke ut viktig innhold i tekster og gi det en skriftlig form

- aktivt benytte et allsidig ordforråd, faste uttrykk og idiomer i produksjon av tekster
- beherske språkets rettskriving og grunnleggende grammatikk
- gi muntlige presentasjoner av ulike emner
- samtale, forstå og bli forstått.

Kultur, samfunn, historie og litteratur

Mål for undervisningen er at elevene skal

- ha kjennskap til engelsk språkhistorie
- kjenne til noen viktige hendelser i USAs og andre engelskspråklige lands historie
- kjenne til skolesystemer i USA og Storbritannia
- forstå og gjengi innhold fra tekster som omhandler levesett og verdier
- fordype seg i biografier til store personligheter fra engelskspråklige land
- lage en større skriftlig oppgave knyttet til et relevant emne og presentere den
- lese et utvalg av autentiske tekster, skuespill, noveller, dikt og ballader
- ha lest og skrevet bokrapport fra en roman
- bruke avsnitt og utdrag fra litteraturen til å identifisere språklige og grammatikalske fenomener
- innøve og fremføre dikt eller utdrag av annen litteratur på en kunstnerisk måte
- gjøre seg kjent med forskjeller mellom billedspråk og faktaspråk
- kunne drøfte innholdet i tekster både muntlig og skriftlig

Kompetansemål i 2. fremmedspråk

4. klasse

Språk og kommunikasjon

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- gjenkjenne forskjeller i lyd- og tonekvaliteter i fremmedspråket sammenlignet med norsk og engelsk
- delta aktivt i et felles arbeid med resitasjon og språkövelser der god uttale øves gjennom herming
- delta aktivt i et felles muntlig arbeid med sang, rim og regler, leker og dramatiseringer med enkle replikker
- svare på spørsmål og delta i små dialoger knyttet til sanseerfaringer, egen hverdag på skolen og hjemme, tall og telling, årstidene og naturen
- respondere på beskjeder og bruke en del vanlige uttrykk i kjente situasjoner
- forstå innholdet i enkle fortellinger
- delta aktivt i et begynnende arbeid med grammatikk: rim og regler som eksemplifiserer grammatiske strukturer i språket, gjenkjenne og bruke substantivets ubestemte artikkel og noen vanlige pronomen, spørreord og preposisjoner

Kultur, samfunn, historie og litteratur

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- fremsi eller synge tradisjonelle barnesanger, rim og regler fra språkområdet
- kjenne og bruke ulike faste uttrykksformer i høflig samkvem
- kjenne noen fortellinger fra folketradisjonen i språkområdet

7. klasse

Språk og kommunikasjon

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- være fortrolig med språkets alfabet og lydinventar
- kjenne til og prøve å anvende de viktigste reglene for uttale og skriving
- delta i enkle dialoger om dagligdagse emner
- kjenne til og kunne bruke ord og uttrykk knyttet til dagligdagse emner
- være fortrolig med ordstillingen i en del vanlige setningsstrukturer
- lese høyt med forståelig uttale
- lese og gjengi hovedinnholdet i korte autentiske tekster og lengre tilrettelagte tekster
- svare på enkle spørsmål til kjente lesetekster, muntlig og skriftlig
- kjenne til og bruke en del grunnleggende grammatiske strukturer i tilrettelagte situasjoner, muntlig og skriftlig
- samarbeide med medelever i arbeidet med tekster og øving av muntlig språk

Kultur, samfunn, historie og litteratur

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- uttrykke språkets melodi og lyd kvaliteter i det felles arbeidet med resitasjon, sang og lesing av tradisjonsstoff fra språkområdet
- lære seg et utvalg dikt utenat
- ha individuelle roller i små skuespill eller dramatiserte dikt
- gjengi hovedinnholdet i muntlig formidlete fortellinger fra samfunnsliv og historie i språkområdet
- kjenne til og delta i samtale om noen sider ved tradisjoner, skikker og dagligliv i språkområdet

10.klasse

Språk og kommunikasjon

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- vise initiativ og ta ansvar i møte med faglige utfordringer
- beskrive og vurdere eget arbeid med å lære språket
- undersøke likheter og ulikheter mellom morsmålet, engelsk og fremmedspråket og bruke dette i egen språklæring
- bruke ordbøker og andre kilder i et selvstendig arbeid for å utvide ordforråd og øke språkbeherskelsen
- samarbeide konstruktivt med andre i muntlige øvelser og skriftlige oppgaver
- ta i bruk reglene for rettskrivning i språket
- bruke grunnleggende språklige strukturer
- snakke og lese med forståelig uttale
- forstå og gjengi hovedinnholdet i bearbejdede og autentiske tekster i ulike sjangere
- forstå dagligtale og delta i samtaler om dagligdagse emner
- forstå og bruke tall i praktiske situasjoner
- presentere ulike emner muntlig
- uttrykke egne meninger og følelser
- tilpasse språkbruken i noen grad til ulike kommunikasjonssituasjoner
- skrive korte tekster om selvvalgte emner eller temaer som er bearbejdet i undervisningen

Kultur, samfunn, historie og litteratur

Mål for undervisningen er at elevene skal kunne

- kjenne til og samtale om viktige sider ved kultur og historie i språkområdet
- lese og samtale om noen dikt og prosatekster av sentrale forfattere i språkområdet
- ha individuelle roller i sketsjer og skuespill på språket
- sammenligne noen sider ved tradisjoner, skikker og levemåter i språkområdet og i Norge
- samtale om språk og sider ved geografiske forhold i språkområdet
- gi uttrykk for opplevelser knyttet til språkområdets kultur

SAMFUNNSFAGENE

HISTORIE - SAMFUNNSKUNNSKAP - KUNSTHISTORIE

1. HISTORIE

Formål og perspektiv

Menneskehetens samlede viten om sin egen historie utgjør en kunnskapsmengde som langt overstiger hva det enkelte menneske kan sette seg inn i. Både tema- og stoffmengde er uutømmelig. Det finnes også en mengde forskjellige tolkninger og tilnærmelser til historien. Samtidig vet vi hvordan personer og hendelser fra historien kan vekke beundring og begeistring og bli viktige forbilder for indre menneskelig vekst. Til tross for at det ikke gis et entydig svar på hva vi kan lære av historien, vil det å vekke interesse for selve faget være av stor betydning for forståelsen av tiden vi lever i. I dagens globale virkelighet synes det stadig viktigere å gi den oppvoksende slekt kunnskaper om andre tider og om bakgrunnen for vår egen tid og samfunnet rundt oss. Historiefaget er et øvelsesfelt i å forstå vesentlige sider ved omverdenen, som kulturarv, samfunnsutvikling og som mellommenneskelige forhold.

Kunnskap om fortiden, så vel i egen som andres kultur, er blitt påtrengende viktig. Men her begynner også spørsmålene og veivalgene. Hvor omfattende skal faget være? Hvor langt er det hensiktsmessig å gå tilbake i tiden? Hvilke emner og områder er relevante? Skal man satse på oversikt eller på fordypning? Hvilke metoder skal historien formidles gjennom? Endelig: Hva er faktisk formålet?

På flere av disse områder tar steinerskolen valg som skiller seg nokså klart fra den offentlige skole, både i stoffvalg, metode og begrunnelse. Historien er et mer omfattende fag, samtidig som man metodisk tar sikte på fordypning. Begrunnelsen for å gå i dybden er ikke bare å vekke interesse, men også en art gjenkjennelse. Det finnes berøringsflater mellom historiens store fellesstrøm og det enkeltes barns utviklingsstadium. Ved å begynne langt tilbake i historien og følge menneskehetens og sivilisasjonenes tilblivelse gjennom klassetrinnene, tar man denne muligheten for en dypere identifikasjon med alle kulturer på alvor. I spenningsfeltet mellom menneskehets- og individaspektet, ligger en av de gode begrunnelser for fagets plass i en oppdragelsesprosess: nemlig å styrke og pleie den enkeltes identitet med tanke på en fordypet forståelse av "de andre" både i rom og tid.

I steinerskolens læreplan vokser historiefaget ut av den store, helhetlige sammenheng som i de første skoleår formidles gjennom eventyr, sagn og myter. Dette korresponderer med de eldste kulturvitnesbyrd, som er forbundet med det mytisk-religiøse aspekt i kulturen. Den egentlige del av historien begynner i 6. klasse med en skildring av de eldste sivilisasjoner i den indoeuropeiske sammenheng, frem til det antikke Hellas. Neste år føres linjen videre gjennom Romas og kristendommens historie til og med europeisk middelalder. I det 8. skoleåret står Renessansen i fokus, og perspektivet utvides derved igjen til de øvrige verdensdeler og folkeslag. De to siste år av grunnskolen arbeides det med hovedlinjer i Norges, Europas og Verdens historie frem til vår egen tid.

Samfunnsfagene generelt følger også en bevisst linje fra det nære og konkrete til et omfattende globalt perspektiv. Beskrivelsene tar utgangspunkt i lokalsamfunnet, for så å utvides til det nasjonale og internasjonale. Målet er å gi en grunnleggende opplevelse av samhørighet med verden sammen med en forståelse av det verdifulle i ulikhetene. (Se faget Samfunnskunnskap)

I tillegg til et begrunnet valg av emner, benytter steinerskolen en metode som utvikler seg med elevene og med det faglige innhold fra år til år. Denne kan beskrives slik:

Fase 1. (2.-6.klasse) Formidling av lærestoffet gjennom rene beskrivelser og fortellinger, der ett emne fordypes om gangen. Undervisningen er konsentrert i perioder. Synsvinkelen er helhetlig, og den åndelige og den materielle side av kulturbildet betraktes som likeverdige. Her lever både livsgåtene og den historiske strøm i bilder. Vi kan derfor kalle dette et mytisk stadium.

Fase 2. (7.- 10. klasse.) En økende fokusering av den historiske linje som omfatter det vi kaller vår kultur. Hovedvekten er lagt på personer, konkrete hendelser og historiske fakta. Samtidig beholdes det kvalitative aspektet ved tidsrommene vi har skildret. I dette materialet vokser gradvis spørsmålene frem: Hva var det som drev Columbus ut på en så farefull ferd? Hva skjedde egentlig i 1814? Hva vet vi sikkert, og hvordan vet vi at det var slik? Elevenes mer utviklede evne til å stille spørsmål og å tenke selv gjør det naturlig med en gradvis mer analytisk holdning til kildene. Enkle drøftinger av hvordan viktige ting kan tolkes og av utvalgte kontrafaktiske eksempler, blir mer vanlig mot slutten av grunnskolen, men uten at elevenes engasjerte deltagelse i det historiske drama går tapt.

Fase 3. (1.-3. videregående år.) Her skal fordypning og oversikt spille sammen slik at elevene både får en grundig innsikt i sentrale historiske problemstillinger og forståelse for de lange utviklingslinjene. Begge deler vektlegges mens ulike historiefilosofiske og kildekritiske spørsmål diskuteres og anvendes på konkrete eksempler.

En oppsummering av målområdene i historiefaget i forhold til et helhetlig menneskesyn kan se slik ut:

- Å gi elevene omfattende allmennkunnskaper om den del av historien som har ført frem til vår tids kultur, samt kjennskap til hovedtrekk ved de øvrige menneskesamfunn og kulturer. Å ha formidlet et forhold til utviklingslinjer og ferdigheter i å diskutere drivkrefter og årsaksforhold i historien. (Stikkord: tanke)
- Å gi elevene et opplevelsesgrunnlag som kan føre til en allmenn empatieevne. Denne vil igjen danne grunnlag for en senere bevisstgjort forståelse og dømmekraft. (Stikkord: følelse)
- Å la elevene utvikle initiativ og ønske om å omsette den faglige innsikten i samfunnsmessig engasjement, for eksempel i utformingen av de nære sosiale sammenhenger, egen klasse i skole- eller lokalsamfunnet. (Stikkord: vilje)

Oppsummert som en mulig definisjon av handlingskompetanse: Fortrolighet med fortiden skaper interesse for livet og verden, som på sin side gir kraft og initiativ til å delta i å skape ny fremtid.

Kompetansemål i historie

4. klasse.

Målet for opplæringen er at elevene skal kunne

- være fortrolig med begrepene fortid, nåtid og fremtid gjennom familie, lokalsamfunn og ulike typer fortellinger
- ha god kjennskap til bondens, fiskerens, jegerens, bergmannens eller andre ur-yrkers virksomhet og liv i førindustriell tid
- i forbindelse med lokalsamfunnets geografi kjenne til hvordan bosettingen på hjemstedet i store trekk har utviklet seg
- kjenne hovedlinjen og de sentrale personer i Det gamle testamentes fortelling om jødefolket

7. klasse

Målet for opplæringen er at elevene skal kunne

- gjennom bilder fra mytologi og historie kjenne hovedtrekkene ved de klassiske høykulturer i India, Persia (Iran), Mesopotamia og Egypt, hvordan jordbruk, skrift og samfunn oppsto og utviklet seg i store trekk, og hovedtrekkene av de tilsvarende arkeologiske perioders (steinalder, bronsealder, jernalder) forløp i Nord-Europa
- gjennom mytologi og historiske skikkelser ha en oversikt over den europeiske kulturs vugge i Hellas og Romerriket, kjenne den vanligste inndelingen av epokene og kristendommens første tid
- kjenne til den arabiske kulturs vugge, Muhammeds liv og Islam som religion og kulturbærer i Midt-Østen og Nord-Afrika
- kjenne de grunnleggende bilder fra norrøn mytologi og grunntrekkene i asa-troen
- kjenne og kunne redegjøre for de viktigste skikkelser i den norske rikssamlingen, utvandringen til Island, kristningen av Norge og norsk middelalder
- være fortrolig med de typiske trekk ved middelalderen fra Romerrikets undergang til renessansen, eksempelvis kristendommens fremvekst, munkevesenet, riddervesenet, korstogene, vikingene, møtet mellom Islam og kristendommen eller lignende
- kunne samtale om og redegjøre på en enkel måte for historiske epoker og forløp og ha tilegnet seg en følelse av tidligere tiders livsfølelse og mentalitet
- den historiske bakgrunn for feiringen av 17.mai og 6. februar

10. klasse

Målet for undervisningen er at elevene skal kunne

- beskrive viktige trekk ved tidsskiftet fra middelalder til den moderne tid
- kjenne til de store oppdagelsesreisende og resultatet av deres ferder
- nevne eksempler på sentrale personligheter innen kunst, vitenskap og politikk i renessansen
- redegjøre for tankeinnhold og hendelser knyttet til reformasjonen
- kjenne til tidlige tekniske fremskritt som kikkerten og boktrykkerkunsten og deres betydning for den historiske utvikling
- være fortrolig med prinsippet for det ”nye” kopernikanske verdensbilde
- beskrive Norges nedgangstid i senmiddelalder og overgangen til dansk overherredømme
- beskrive hovedlinjer i utviklingen fra det førindustrielle samfunn til innføringen av maskiner
- kjenne til de viktigste tekniske oppfinnelser i perioden og deres anvendelse

- danne seg konkrete forestillinger om teknifiseringens konsekvenser for ulike livsområder, særlig for jordbruket og livet i byene
- kjenne hovedtrekkene i utviklingen av koloniseringen og slaveriet
- tilegne seg perspektiver på fremveksten av verdenshandelen og dens konsekvenser for levesett, kosthold, forbruk og lignende
- delta i samtaler om tidsrommets samfunnsmessige utvikling på grunnlag av kjennskap til de viktigste etapper i demokratiets og globaliseringens utvikling, herunder også fremveksten av det moderne velferds-Norge
- kjenne til de viktigste hendelsene i Norges historie fra unionstidens begynnelse til 1814
- kjenne bakgrunnen for og kunne reflektere over betydningen av nasjonale eller etniske symboler som flagg, nasjonaldager, tilbakevendende sportsbegivenheter osv.
- beskrive og drøfte linjer i den politiske utvikling fra 1500-tallets fyrstestat til demokratiets gjennombrudd i det 20. århundre
- kjenne hovedtrekkene i samisk historie
- tilegne seg mer detaljerte kunnskaper om utvalgte, viktige hendelser som innføringen av eneveldet, utviklingen av imperialismen, utviklingen av nye idealer og lignende
- kjenne til intensjoner bak og forløpet av den amerikanske, franske og den russiske revolusjon så vel som hovedtrekk av disse begivenheters virkningshistorie
- få innblikk i de ulike faktorer ved dannelsen av de europeiske nasjoner, heriblant Norges selvstendigjørelse i 1814 og 1905.
- begynne oppbygningen av et kunnskapsgrunnlag for en selvstendig bedømmelse av sosiale og politiske fenomener
- samtale om politiske ideologier og standpunkter, både i historisk og aktuelt perspektiv, samt kjenne eksempler på hvordan viktige historiske begivenheter tolkes ulikt ut fra ideologisk ståsted
- kunne reflektere kritisk over utvalgte historiske kilder

2. SAMFUNNSKUNNSKAP

Formål og perspektiv

Steinerpedagogikken er fundert på en sosial impuls. Idealet om en frigjørende pedagogikk forutsatte rammer og betingelser for skolens organisering som sprenge tilvante oppfatninger om hva en skole skulle være i samfunnet og hvordan skolens indre liv skulle fungere. For å lykkes med å bygge opp et tett kollegialt lærersamarbeide, med å utvikle et nært forhold til foreldre og foresatte og fremfor alt å lage et stimulerende skole- og læringsmiljø for elevene, måtte man gå nye veier.

Mange av disse sosiale intensjonene har blitt realisert på en god måte og har fått et uttrykk i skoler over hele verden med en spesiell atmosfære og en rikdom av hendelser og tilbud innenfor nettopp det sosiale feltet. Å skape en arena der sosial læring er en integrert tilstedeværende faktor i skolens hele liv, har vært og er en viktig grunnbetingelse. Bare det å delta i et velfungerende skolesamfunn, som elev, foresatt eller lærer, er en forsterket erfaring der viktige sosiale kompetanser blir oppnådd.

Alle skoler uansett pedagogisk farge skal forberede elevene på å leve og virke som frie og ansvarsfulle individer i et perspektiv av fremtid og endring. Bakgrunnen er våre demokratiske idealer, i en ramme av stadig tydeligere formulerte menneskerettigheter. Det flerkulturelle preget som vårt norske samfunn har fått i den siste generasjon, stiller forsterkede krav til alles kunnskap, selvinnsikt og ekte toleranse når det gjelder religion, livssyn, historie, kunst, kultur, sed og skikk. Dette skal skolen formidle og praktisere, det utgjør de virkelig grunnleggende sosiale ferdigheter. Steinerskolene legger vekt å være gjennomtrengt av en slik virkelighet på alle nivåer, fra etablering av gode sosiale vaner, deltagelse i skolens gjennomføring av ulike prosjekter på alle klassetrinn, aktualisering av lærestoffet, til mer eller mindre direkte formidling av samfunnsfaglig lærestoff, noe som særlig er aktuelt fra ungdomstrinnet av. Veien til målet og målet selv blir sammenfallende.

Dette stoffet må behandles på en slik måte at elevenes muligheter til egen refleksjon og vurderingsevne utvikles i takt med deres egen vekst og modning. Målet er å bidra til elevens evne til fremtidig deltagelse i samfunnet ut fra brede, egne erfaringer, med selvtillit og med en følsomhet for andres roller og evner. Eller sagt med andre ord: å oppøve sin personlige innsikt og kompetanse i hvordan individer kan samarbeide.

Kompetansemål i samfunnskunnskap

4. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- fungere som medlem av klassen (gruppen) og ta ansvar for de plikter det fører med seg
- fortelle om hvor det bor folk og de viktigste navn på steder i hjemkommunen
- kjenne til hjemkommunens viktigste fellesthus som idrettshaller, forsamlingshus, kirker og lignende
- kjenne hjemkommunens veier og kommunikasjoner i store trekk
- kjenne til noen viktige normer og regler som gjelder i hverdagen og betydningen av regler som regulerer forholdet mellom mennesker
- samtale om konsekvensene av brudd på slike regler
- kjenne de viktigste trafikkreglene som er aktuelle for alderstrinnet
- samtale om ulike familieformer i egen og aktuelle kulturer som finnes i nærmiljøet eller som berøres i undervisningen
- samtale om aktuelle sider ved kjønnsrollene i egen aldersgruppe
- samtale om pengebruk ut fra aktuelle problemstillinger i klassen

7. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- skaffe seg noen kunnskaper om et aktuelt tema på egen hånd og kunne fortelle eller skrive om dette
- samtale om og forstå sider ved reklamens virkninger på forbruk
- kjenne regler for personvern og nettvett på Internett
- vite hvordan regler og normer blir til i skolesamfunnet og andre steder som er innenfor elevenes erfaringsområde
- samtale om ulike sider ved begrepene rettferdighet og toleranse
- kjenne til grunnleggende prinsipper for demokratiske arbeids- og beslutningsformer

- samtale om kjønnsroller før og nå ut fra relevante og aktuelle eksempler
- ha en forståelse for hvorfor mennesker søker sammen i samfunn og ha noen grunnkunnskaper om ulike typer samfunn, herunder vårt eget demokrati
- vite noe om samenes og noen innvandrergruppers historie og kultur
- ha grunnleggende kunnskaper om seksuell orientering
- ha noen foreløpige kunnskaper om skadevirkningene av tobakk, alkohol og narkotika

10. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- vite hva en samfunnsfaglig undersøkelse er gjennom egen erfaring med denne typen prosjekter på skolen
- redegjøre for aktuelle samfunnsspørsmål, skille mellom meninger og fakta, formulere argumenter og drøfte spørsmål
- drøfte spørsmål omkring bruk og misbruk av rusmidler og sette slike spørsmål inn i en historisk og kulturell sammenheng
- samtale om variasjon i seksuell orientering i tilknytning til kjærlighet, samliv og familie
- redegjøre for grunntrekk av likestillings historie i de siste 100 år og hvordan likestillingsdebatten står i dag
- fortelle hva rettighetslovgivning går ut på gjennom sentrale eksempler (elever, forbrukere med mer)
- fortelle om en konflikt og drøfte ulike muligheter for løsning
- kjenne grunntrekkene i statsbudsjettet gjennom en oversikt over statens inntekter og utgifter
- kjenne hovedtrekk ved norsk økonomi og noe om sammenhengen med verdensøkonomien
- kjenne begrunnelser for hvorfor vi betaler skatt
- redegjøre for politiske institusjoner i Norge og kunne sammenligne med enkelte andre land
- kjenne begrepet kriminalitet, vite noe om generelle årsaker og kjenne grunntrekkene av norsk rettspleie
- drøfte demokratiet som styreform, redegjøre for politiske partier og hovedinnholdet i begrepet maktfordeling
- kjenne grunnleggende menneskerettigheter, deres opprinnelse og verdien av at de blir respektert
- vite noe om de viktigste internasjonale organisasjoner Norge er medlem i
- vite noe om samenes og andre etniske minoriteters vilkår i dagens samfunn
- kjenne til begrepet ”den fjerde statsmakt”, mediernes metoder og rolle; og kunne øve kildekritikk

3. KUNSTHISTORIE

Formål og perspektiv

I tråd med tradisjonell inndeling inneholder dette faget en historisk utviklingsbeskrivelse av de bildende kunstene - maleriet, skulpturen og arkitekturen. Spesielt for steinerskolen er at disse fagområdene ikke bare behandles som historisk-teoretiske emner, men at de også er i bruk som øvende, praktisk virksomhet gjennom hele skoleløpet. Det gjelder i første rekke maling, tegning og modellering, mens berøringen med arkitekturen er begrenset til bestemte perioder og prosjekter. Når elevene mot slutten av ungdomsskolen og på videregående trinn møter det historiske aspektet, vil de derfor ha et rikt materiale av egne erfaringer som grunnlag for å analysere de ulike stilepokene og hva de er uttrykk for.

Fordelingen av emnene kan gjøres på forskjellig måte, og følgende modell er den som hovedsakelig har vært praktisert i de norske steinerskolene:

10. klasse: Oversikt over billedkunstens historie, med hovedvekt på maleri og skulptur, fra den gamle egyptiske tid til og med Rembrandt.

1. videregående trinn: I tillegg til litteraturhistorien, som er fordelt over flere år, fokuseres det på dette klassetrinn på et utvalg spesielle emner fra språkets og diktningens historie, som språkhistorie, teaterhistorie, poetikk og metrikk. En eventuell videreføring av maleriets historie frem til moderne tid kan gjøres på dette klassetrinnet.

2. videregående klasse: Musikkhistoriens hovedlinjer fra oldtiden til vår egen tid. En behandling av skulpturens utvikling i nyere tid legges eventuelt til dette klassetrinnet.

3. videregående klasse: Perioden i arkitekturhistorie dette året vil i tillegg til stilhistorien kunne inneholde både en oppsummering av hele det kunstneriske fagfelt og en diskusjon av faglige, estetiske, etiske, sosiale og miljømessige spørsmål.

Hovedområder i faget

- Historisk kunnskap: Innsikt i en vesentlig del av vår kulturelle bakgrunn totalt, et supplement til de andre aspekter ved historien.
- Iakttagelse: Øvelse i å se, oppmerksomhet overfor objekter, utfordring i å sette navn på det iaktatte, krav til beskrivelse før en eventuell bedømmelse.
- Stilsans: Innlevelse i ulike kvaliteter som trening i bevegelse. Øvelse i gjenkjennelse og bestemmelse m.h.t. til tid og sted.
- Virkemidler: Analyse av ulike epokers og kunstneres spesifikke virkemidler, innlevelse i kunstverkets intensjoner, bevisstgjøring av virkningen på tilskueren.
- Utvikling: Variasjon i kunsten som uttrykk for ulikheter i livsfølelse og verdensoppfatning, stilhistoriske perspektiver som nøkkel til forståelse av menneskets bevissthetsutvikling.

Kompetansemål i kunsthistorie

10. klasse:

Målet for undervisningen er at elevene skal

- ha skaffet seg et overblikk og en sammenheng i det historiske materialet

- kunne navngi og tidsbestemme de viktigste epokene
- være fortrolig med et utvalg av sentrale kunstnere, deres verk og biografi
- kjenne til de viktigste faglige begreper og termer
- ha en viss sikkerhet i sjangerbestemmelse
- ha tilegnet seg en grunnleggende evne til stilbestemmelse
- kunne delta i faglige samtaler og kunne begrunne sine synspunkter

KUNST OG HÅNDVERK

Formål og perspektiv

”Kunst og kunstnerisk undervisning” er omtalt i denne planens innledning. Det kunstneriske i vid mening er en så integrert del av steinerskolens idégrunnlag, praksis og intensjoner at det å skille ut rene fag innenfor slike emner ikke gir noe presist bilde av hva elevene faktisk tilegner seg av kompetanse i løpet av skoletiden. Gjennom et kontinuerlig tverrfaglig arbeid skal elevene opparbeide seg mange erfaringer og reelle kompetanser som støtter og underbygger også andre fagområder. Samtidig gir arbeid med kunst og håndverk erfaringer og opplevelser som utvikler følsomhet og forståelse for ulike kvalitative uttrykk og er dermed et mål i seg selv.

Steinerskolens Kunst- og håndverksfag deles inn i tre hovedområder: Bilde og form, kunsthåndverk/håndverk og arkitektur.

Steinerskolens fagorganisering medfører at kompetansemålene i kunst og håndverk oppnås både i den integrerte periodeundervisningen, i tverrfaglige prosjekter/produksjoner og i rene kunst- eller håndverksfag. Her følger en oversikt: I barnetrinnet dekkes håndverk av den klassiske betegnelse *håndarbeid*, altså med myke materialer, og ”*sløyd*” med harde materialer som tre, jern og kobber der det er muligheter for det).

Omfattende øvelser i fargebruk og formtegning (”frihåndsgeometri”) er delvis organisert som egne timer og delvis integrert i øvrige fag i hele barnetrinnet.

Daglig øver elevene på å gi umiddelbare uttrykk for de indre bilder som oppstår rundt lærerens fortelling gjennom tegning, maling og forming. Denne øvelsen i form- og fargebruk vil både forsterke elevenes opplevelse av lærestoffet og gi uttrykk for fortellingens innhold. Oftest skjer dette i elevenes periodehefter. Gjennom denne jevne kunstneriske bearbeidningen, samt gjennom arbeidet med utforming av ulike bokstavtyper og layout, får elevene sine kunstneriske grunnerfaringer.

Håndarbeidsfagene fortsetter i ungdomstrinn og videregående trinn, mens de rene kunstfag kommer inn på ungdomstrinnet. Over de fire siste klassetrinn i det 13-årige løp tegnes en linje med fire sentrale fordypningsperioder i kunstfag. Det begynner med billedkunstens *historie* i 10.klasse, fortsetter med *ordets kunst* (poetikk og metrikk), *musisk kunst* og *arkitekturhistorie* på videregående trinn.

Innenfor alle disse fagene møter elevene materialer av høyst ulik karakter, materialer som byr på ulik ”motstand”. De blir godt kjent med verktøyene som trengs for å bearbeide materialet. Etappevis blir de ført inn i en praktisk og estetisk tenkning som skal føre frem til uttrykksfulle arbeider eller en funksjonell og gjennomarbeidet gjenstand. Å mestre alle trinn på veien til å fullføre en slik gjenstand innebærer en serie utfordringer. Gjennom kunst- og håndverksfagene finnes derved helt egne muligheter for å møte mange sider av seg selv. Den gjentatte bevegelse og øvelse i praktisk utholdenhet gjennom alderstilpassede oppgaver trener viljen så vel som den logiske tenkning. Rudolf Steiner fremhever at å utvikle finmotorikken først og fremst er avgjørende for barnets intelligensutvikling, noe som er understøttet senere både av forskere og pedagoger. Å gjennomføre prosessen frem til et fullført arbeid bygger opp selvtillit, forankrer kunnskap om materialer og teknikker og vekker refleksjoner om

menneskelige behov. Gjennom utholdenhet, oppmerksomhet og flid, og gjennom kravet både til uttrykk og funksjonalitet i gjenstandene, slås det en bro over til virkeligheten som andre fag ikke lett kan oppnå.

I følge Rudolf Steiner er en full forståelse av virkeligheten heller ikke mulig uten kunstnerisk fordypelse. En levende og helhetlig betraktningssmåte av naturens fenomener er helt avhengig av kunstnerisk aktivitet. I tråd med J. W. Goethe kan man uttrykke dette på følgende måte:

”Bedriver man en virkelig levende og engasjerende naturvitenskap, så oppstår av seg selv et umiddelbart behov for kunstnerisk virksomhet.” Oversatt til skole betyr det at kognitiv og kunstnerisk virksomhet gjensidig stimulerer hverandre gjennom et interaktivt forhold.

Kunsten, altså i ordets videre betydning, er uten tvil det viktigste pedagogiske virkemiddel i steinerskolen. Selve pedagogikken kan betraktes som kunst, og undervisningen i ethvert fag og emne skal være kunstnerisk utformet.

Kunsten og kunstundervisningen skal ikke bare være en harmoniserende og oppdragende aktivitet, men også en erkjennelsesmetode der iaktakelse, oppmerksomhet, mental tilstedeværelse og vurderingsevne øves. Den skal utvikle ferdigheter, stimulere skaperglede og undring, men også flytte grenser.

Kompetansemål i kunst- og håndverksfag

4. klasse

Bilde og form

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- utforske rette og krumme linjers muligheter og begrensninger, og kunne tegne sammensatte former i luften, på tavlen, i sand eller på ark
- sette sammen og tegne rette og krumme linjer i symmetriske former, om vertikale og horisontale så vel som om skråstilte akser
- gjenta sammensatte, symmetriske former rytmisk slik at det oppstår border
- avtegne gitte former og speile dem om en vertikal eller horisontal akse
- kjenne grunnfargenes kvaliteter og ha erfaring med å blande dem i ulike kombinasjoner og valører
- gi uttrykk for indre bilder/opplevelser og representative kvaliteter ved lærestoffet gjennom egne bilder
- forme tredimensjonalt i ulike materialer som for eksempel bivoks, leire, tekstiler, papir

Håndverk

Mål for opplæringen er at elevene skal

- ha egne erfaringer med alle prosesser fra ubearbeidet ull frem til en brukbar ulltråd (karding, spinning) og med toving.
- ha lært seg å strikke og kunne bruke erfaringer i strikking til å skape små funksjonelle og vakre gjenstander
- beherske enkel håndsøm og kunne bruke dette til å lage praktiske gjenstander eller enkle plagg
- kunne veve og benytte resultatene til anvendelige gjenstander
- beherske hekling i ulike teknikker

Arkitektur (huskunnskap)

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- være fortrolig med grunnelementene i husbygging fra perioden om ur-yrkene (steinhus, tømmerhus, lavvo)
- kjenne til viktige sider ved elementær husbygging fra eget arbeid med modeller i ulike skalaer
- samtale om menneskets behov for hus i ulike historiske perioder (Eks. steinalderhulen, gjeterhytten, gården, landsbyen)

7. klasse

Bilde og form

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- gjenkjenne og tegne av keltisk, egyptisk, gresk og romersk ornamentikk og formspråk
- utforske lovmessigheter og muligheter for form og mønstre som finnes
- benytte seg av innøvde ferdigheter i grunnleggende frihåndsgeometri i planlegging og utføring av eget arbeid med ornamentikk
- benytte kunnskaper om skrift, geometri, farge og form som uttrykk for faglig forståelse i ulike temaer
- bruke virkemidlene farge, form og linje for å uttrykke innholdet i et motiv
- bruke ulike tegne- og maleteknikker
- tegne enkle gjenstander med skygge i svart-hvitt og farge
- ha tilegnet seg en evne til forstå og lese budskapet i andres bilder
- forme tredimensjonalt på en harmonisk og/eller karakteriserende måte i ulike materialer som for eksempel bivoks, leire, tekstiler, papir
- ha god kjennskap til bildets betydning for mennesket i ulike tider og kulturer

Håndverk

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- utforske en rekke materialer og bruke ulike verktøy og teknikker for å gjennomføre oppgaver som er knyttet til lærestoffet
- kunne anvende sag, kniv og andre verktøy med egg til å bearbeide ferske emner fra skog og hage eller tørre trematerialer til formålstjenlige bruksgjenstander
- utføre et større tekstilarbeid (for eksempel i korsstingsteknikk) med god funksjonalitet i form og dekor
- strikke, veve eller hekle mer krevende bruksgjenstander som votter, sokker eller lignende
- lage enkle bruksgjenstander i lær, never eller lignende
- reflektere over andres og egne valg av form, størrelse og overflatebehandling av bruksgjenstander
- opparbeidet en følsomhet for hva kvaliteter som farge, form og design betyr i dagliglivet

Arkitektur

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- kjenne til og ha tegnet eller laget modeller av utvalgte typer bygninger som det greske tempel, romersk hvelvbygning, middelalderkatedralen
- kjenne til utvalgte urfolks hus og bygninger

10. klasse

Bilde og form

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- gjenkjenne karakteristiske trekk ved ulike kulturers skrift, ornamentikk og kunstneriske uttrykksform
- forstå og bruke prinsippene for skrift, ornamentikk og kunstneriske virkemidler i egne arbeider
- kunne gjøre bevisste valg av materiale og teknikk under planleggingen av ulike arbeider
- fremstille egne bilder ved hjelp av mange ulike teknikker
- eksperimentere med konseptuelle kunstuttrykk
- beherske enkle lys- og skyggevirkninger i tegning
- bruke luft- og fargeperspektiv
- kjenne og bruke lovene for tegning av linjeperspektiv
- kjenne til og bruke komposisjonselementer
- kunne uttrykke både ytre og indre motiver gjennom form og farge
- utføre faglige illustrasjoner med stor grad av presisjon
- kopiere etter forbilder
- beherske digital billedbehandling og nyttegjøre innøvde ferdigheter i komposisjon, fargebruk, lys og skygge
- lage de platoniske legemer og kjenne oppbyggingen av dem
- være fortrolig med hovedepokene i billedkunstens historie, med utvalgte hovedverk og ha gode kunnskaper om noen store billedkunstners liv og verk
- gjenskape ideelle tredimensjonale former for eksempel tre, leire, metall eller moderne materialer
- skape frie tredimensjonale former som understøtter form og funksjon

Håndverk

Mål for opplæringen er at elevene skal

- kjenne til typiske vanskeligheter som må overvinnes når man vil utføre hensiktsmessige og vakre gjenstander i ulike materialer
- ha gode kunnskaper om ulike materialer for å kunne foreta bevisste valg i forhold til virkninger på miljø og gjenstandens krav
- kunne utarbeide og gjennomføre et arbeid fra planlegging til ferdigstilling, også der det kreves nøyaktige mål
- kunne arbeide i grunnleggende teknikker med mange ulike materialer som metall, lær, tau, never, keramiske materialer og glass
- kjenne myke og harde tresorters egenart og motstand i forhold til redskaper
- anvende redskaper som høvel, sag, bor, samt elektroverktøy som drill, stikksag og båndsliper
- beherske sammenføyninger, innfellinger og konstruksjoner av gjenstander i tre
- kjenne samiske og andre kulturers håndverkstradisjoner og kunne anvende teknikker og materialer fra denne tradisjonen
- kjenne ulike tekstiler og myke materialers kvaliteter, egenskaper og bruksområder
- kjenne til hvor fargestoffene kommer fra, beherske elementære sider av farging av stoffer og ha kunnskaper om kjemiske sider ved farging
- kunne bruke symaskin og andre hjelpemidler for å fremstille plagg eller bruksgjenstander, blant annet ut fra egen formgivning

Arkitektur

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- kjenne viktige bygningsmaterialer stein, kalk, leire, tre og jern hvordan de er brukt historisk og i dag
- beskrive hovedtrekk av urbaniseringen de siste 200 år gjennom for eksempel ”flukten fra landsbygda”, arbeiderboligens utvikling eller de moderne forstedenes forhold til byens sentrum
- være aktive i uterommet gjennom å utforme steder med konstruksjoner og romdannelser som lekehus, vegger, trapper
- bygge bærende konstruksjoner i modell eller fullskala av snø/is (eks igloo/snøhule) eller andre materialer
- tegne hus i ulike riss (plan, snitt og fasade) i målestokk og bruke projeksjons- og perspektivtegning
- forstå hvordan bærende konstruksjoner virker ved å lage modeller eller utprøve konstruksjoner og romdannelser der elevene selv er aktører
- kjenne viktige eksempler på arkitektonisk tenkning og innovasjon, for eksempel gjennom Brunelleschis, Leonardo da Vincis eller Eiffels biografier
- ha gode kunnskaper om historiske milepæler ved bygninger og hus som er behandlet i sivilisasjons- og kunsthistorieperioden og kjenne dem inngående blant annet gjennom å ha utført tegninger av dem
- utføre 3-dimensional datamodellering av bygninger eller gjenstander

MUSIKK

Formål og perspektiv

Musikken er et av menneskenes mest universelle uttrykksmidler. Musikken berører det dypest menneskelige i oss, og har den aller største betydning i oppdragelsen av barn og unge.

Gjennom musikken kan vi erfare mening og sammenheng: Rytme og harmoni trenger dypt inn i sjelen, griper mennesket og bringer skjønnhet og glede. For det oppvoksende menneske er dette særlig betydningsfullt.

Musikk inngår som et viktig element i klassens og skolens sosiale liv. Elevene møtes og samhandler i det musikalske felt. Musikken skapes av den enkelte, i et fellesskap og for et fellesskap. Musikkundervisningen har oppgaver innenfor flere felt som virker sammen: Oppgaver overfor den enkelte elev, overfor klassen og hele skolefellesskapet.

Målet for musikkundervisningen er sammenfallende med skolens almene siktemål: Å bringe frem og gi vekstbetingelser for den enkeltes individualitet, og å nære barnets indre ressurser. Det er et grunnleggende prinsipp i steinerskolen at veien til musikalsk opplevelse og musikalsk dannelse går gjennom egenaktivitet, ved at elevene selv øver og utøver musikk, og lytter til hverandres fremførelser. Musikalsk øvelse og utfoldelse gjennom hele skoletiden er en av bærebjelkene i steinerskolens bestrebelse på å forme en skoledag, et skoleår og et skoleliv som gir barnet livslyst, livsglede og livsevne, både under oppveksten og som voksen.

Musikkfagets plass i skoledagen og skolelivet

Barnets utviklingstrinn og alderstrinnets egenart ligger til grunn for fagets innhold og form på de enkelte klassetrinn. Musikkfaget utformes i nært samspill med den almene undervisningen. Det innebærer at musikk er en av flere innfallsvinkler til et fag eller et tema, og også en form for tematisk fordypning av dette. Samtidig blir musikalske ferdigheter øvet og oppøvet gjennom hele skoleløpet. Variasjonene i det som en klasse gjør og lærer i musikk i løpet av grunnskolen og videregående trinn blir en ressurs for skolen. Alle får ta del i hverandres musikalske arbeid innenfor ulike sjangrer gjennom fremførelser for skolefellesskapet i løpet av året. En 4. klasse fremfører samisk musikk etter en periode om reindrift; en 9. klasse synger og spiller afrikansk musikk i en periode om slavehandelen; strykeorkesteret, korpset og fløytegrupper har konsertinnslag. Klassenes og enkeltelevers musikalske arbeid blir vist for hele skolen, og gir grunnlag for en rik og variert musikalsk erfaring for alle elever.

Musikkundervisningen i steinerskolen hviler således på fire søyler:

- Sangen: Det øves sang gjennom alle skoleår, fra enkle pentatone melodier det første skoleåret til krevende flerstemmig korsang på ungdomstrinnet.
- Instrumentalspill: Det legges et alment grunnlag ved å ta i bruk enkle pentatone fløyter i første skoleår, og noe senere c-fløyter. Siden kommer innføring i stryke- og blåseinstrumenter på mellomtrinnet, med deltagelse i korps og strykeorkester for noen elever; innføring i gitar, rytmisk musikk og samspill på ungdomstrinnet.
- Musikkprosjekter: De fleste skoler gjennomfører kunstneriske prosjekter som involverer hele klassen, flere klasser eller hele skolen: Små syngespill, dans, opera, musikaler, skuespill med musikk osv.
- Fremførelser for hele skolen: Elevenes jevnlige deltagelse i fremførelse av musikk, og elevenes aktive lytting til andres fremførelser, gir mulighet for allsidig musikalsk erfaring i løpet av grunnskolen. Den musikalske virksomheten i klassene, på tvers av klassene og for fellesskapet, danner et fundament for klassen og skolen som sosial organisme.

Kompetansemålene i musikk er tilpasset den alderspesifikke undervisningen av fag og temaer som er særegen for steinerskolen. Dette innebærer at det ikke arbeides med alle sjangrer og stilarter på alle trinn. Arbeidet med musikk følger den allmenne undervisningen slik at ulike musikkformer øves og fordypes når dette hører sammen med fag og temaer som bearbeides i klassen. Først etter 10. trinn har elevene fått ferdigheter og fortrolighet med hele spekteret av sjangrer og stilarter innen musikken.

Arbeidet med musikk skjer i all hovedsak i det store klassefelleskapet. Elevene utvikler ferdigheter og fortrolighet gjennom øvelse og utøvelse sammen med andre, og kompetansemålene knyttet til aktiv utøvelse er formulert i forhold til hva eleven skal kunne som deltager i klassens felles musisering.

I barneskolen legges hovedvekten på det øvende og utøvende. Et mangfold av musikalsk erfaring i barneskolen legger grunnlaget for at elevene senere, på ungdomstrinnet, skal kunne anvende begreper i samtaler og refleksjon rundt musikk. Analyse og refleksjon vektlegges ikke på barnetrinnet, men har sin plass i de siste årene i grunnskolen.

Kompetansemål i musikk

4. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- bruke stemmen variert i ulike styrkegrader og tonehøyder
- imitere enkle rytmer og melodiske melodier
- synge et sangrepertoar sammen med klassen
- holde sin stemme i kanonsang i klassen
- delta i leker med et variert repertoar av sanger, rim, regler, sangleker og danser
- delta i framføring med sang, samspill og dans
- lage og spille enkle melodier på et instrument
- klappe eller på annen måte utføre rytmiske motiver
- delta i å utforme og utføre små stykker med tale, sang, bevegelse og spill
- være fortrolig med norsk og samisk folkemusikk

7. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- synge unisont og flerstemt med vekt på intonasjon, klang og uttrykk
- synge og spille enkle melodier etter gehør og etter noter
- fremføre sanger og viser fra eldre og nyere tid
- delta i utførelsen av norske danser og danser fra andre land
- delta i framføringer med sang, spill og dans
- ha fortrolighet med sanger og ballader fra historiske perioder
- være fortrolig med notesystemet i G-nøkkel og ha kjennskap til bassnøkkel
- være fortrolig med grunnelementer i musikk læren som takt, rytme, dur og moll
- ha kjennskap til intervallene, kunne gjenkjenne kvart, kvint og oktav
- ha kjennskap til instrumentene i stryke- og blåseensembler
- samtale om melodi, klang, rytme, tempo og form i anvendt musikk

10. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- delta i oppvarming og øvelser for tonedanning og klang
- kunne delta i felles sang med sanger fra alle sjangrer, også det klassiske repertoaret
- beherske unison og flerstemt sang tilpasset elevenes vokale register
- delta i samspillgrupper med sang og instrumenter
- delta i fremføring av musikk og dans fra ulike kulturer, ulike genre og historiske epoker
- orientere seg i et partitur med både g- og f-nøkkel
- ha kjennskap til noen sentrale komponister
- ha kunnskap om afrikansk og afroamerikansk musikk og negro spirituals
- samtale om musikk som kunst og kulturuttrykk og som underholdning og forbruksvare

MAT OG HELSE

Formål og perspektiv

Mat og måltider er viktige for helsen, men også matens vei fra jord til bord hører med til faget mat og helse. Økologisk kunnskap og erfaringer om hvor maten kommer fra og hvordan den dyrkes og foredles er en integrert del av faget. Dette bidrar til at elevene får en opplevd innsikt, som styrker evne til å foreta valg og se konsekvensene av disse valgene rundt spørsmål om mat og måltider i hjem og fritid, arbeids- og samfunnsliv. Erfaringene blir trinnvis bearbeidet i bevisstgjøring av de mange ernæringsspørsmål av helsemessig, økologisk, sosial, etisk, økonomisk eller praktisk art. Målet er å utvikle elevenes evne til selvstendig vurdering og omtanke på dette felt, både i forhold til egen helse og i forhold til å bidra til utvikling av en sunn lokal og global matproduksjon.

Som skapende fag skal mat og helse gi rom for øving i praktisk matlaging og utvikling av kritisk skjønn knyttet til mat og måltid. Slik kan elevene bli inspirert til å bruke sine evner også utenfor skolen og senere i livet. Å lage mat til andre er også et uttrykk for omsorg, vennskap og gjestfrihet. På denne måten er mat og måltid en viktig arena for samarbeid og sosial læring. Vi næres ikke bare gjennom matens innholdsstoffer, men gjennom helheten av et måltid i fellesskap, hvor gode råvarer er tilberedt til en meny som taler til alle sansene og som vekker glede i fellesskapet.

Matvanene våre reflekterer ikke bare individuelle valg, men også kulturelle og religiøse uttrykk. De er på denne måten en sentral del av identiteten vår. Fra hverdagens enkle spisepause til de store festanledninger bør måltidene være omrammet av ettertanke og takknemlighet. Måltidene inntar man sammen, serverer andre, venter på tur, lærer seg å se andres behov. Det er et grunnleggende mål i faget å opparbeide gode måltidsvaner. I et flerkulturelt samfunn er det viktig med kunnskap om og respekt for mattradisjoner i andre kulturer. Større mangfold i matvaremarkedet stiller større krav til forbrukerens evne til gjøre bevisste kvalitetsvalg, både i forhold til matlaging, egen helse og miljø.

Hovedområder i faget

Fra jord til bord

Dette hovedområdet handler om å bli kjent med matvarenes opphav og produksjon, matforedling, varemerking og handel, og mennesket som kritisk og ansvarlig forbruker. Den kritiske forbruker har et reflektert og bevisst forhold til de varene man tar i bruk.. Dette forholdet oppøves og dannes gjennom å bygge en konkret relasjon til matvarene gjennom kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Det legges vekt på å gi elevene opplevelser, utvikle ferdigheter og skape motivasjon for å velge en livsstil som tar hensyn til menneske og miljø. Omsorg og omtanke står sentralt når en steller med vekster og dyr, likeledes gleden over det vakre. Den skapende prosess fra ide til ferdig produkt hører naturlig hjemme i dette hovedområdet.

Mat og livsstil

Hovedområdet *mat og livsstil* handler om å utvikle ferdigheter og modenhet til å velge en helsefremmende livsstil. Realisering av en helsefremmende livsstil bygger på at eleven opplever en sammenheng mellom seg selv som handlende forbruker og kvalitetene ved den maten som spises. Erfaringer med råvarer, tilberedning, tilsmaking og servering gir grunnlag for refleksjoner rundt sammenhengen mellom mat, livsstil og helse.. Når maten er brakt til veie, skal den stelles til: Matlaging må øves i flere trinn. Det legges gjennomgående vekt på at maten skal være sunn, variert, velsmakende og innbydende. Å lære å sette sammen ernæringsmessig riktig kost er et viktig element i opplæringen. Det er et grunnleggende mål i faget å opparbeide gode måltidsvaner.

Mat og kultur

Innenfor hovedområdet *mat og kultur* er måltidsskikker til hverdags, høytid og fest sentrale emner. Likeledes er kunnskap om norsk tradisjonsmat og mat i ulike kulturer og religioner et hovedfelt. I et flerkulturelt samfunn er det viktig med kunnskap om og respekt for mattradisjoner i andre kulturer. Større mangfold i matvaremarkedet stiller større krav til forbrukerens evne til gjøre bevisste kvalitetsvalg både i forhold til matlaging, egen helse og miljø. Å lage mat til andre er også et uttrykk for omsorg, vennskap og gjestfrihet. På denne måten er mat og måltid en viktig arena for samarbeid og sosial læring. Vi næres ikke bare gjennom matens innholdsstoffer, men gjennom helheten av et måltid; fellesskapet med andre og gleden over gode råvarer som er tilberedt slik at det tiltaler alle sanser..

Kompetansemål i mat og helse

4. klasse

Fra jord til bord

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- ha kjennskap til dyrking og foredling av kjente matvarer
- ha erfaring med sanking av ville vekster og fiskefangst
- undersøke hvordan ulike råvarer og matvarer smaker
- kjenne de viktigste kornsortene og grønnsaksslagene
- kjenne de viktigste husdyrene og husdyrproduktene

Mat og måltid

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- lage trygg, god og næringsrik mat fra enkle råvarer
- sette sammen en sunn frokost, skolemåltid og mellommåltid
- bruke mål og vekt i sammenheng med oppskrifter og matlaging
- praktisere regler for god hygiene og vite hvorfor dette er viktig

Mat og kultur

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- bidra til trivsel i sammenheng med måltidene
- dekke og pynte bord på en innbydende måte
- planlegge og gjennomføre en årstidsfest/høytid sammen med andre
- kjenne til ulike måltidsskikker og hvordan de blir praktisert i ulike kulturer

7. klasse

Fra jord til bord

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- utvikle, lage og presentere et lokalt foredlingsprodukt
- undersøke ulike matvarer med hensyn til kvalitet og miljø
- vurdere, velge og handle miljøbevisst ut fra undersøkelsene
- diskutere produktinformasjon og reklame for ulike matvarer
- forstå enkel merking av innhold og opprinnelse til matvarer

Mat og livsstil

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- lage god og næringsrik mat til et hovedmåltid
- gi eksempler på sammenhenger mellom matvaner og helse
- bruke regning for å øke eller redusere mengden i oppskrifter
- diskutere hva som er en sunn og bærekraftig matproduksjon

Mat og kultur

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- lage mat fra lokale og fra fremmede kulturer
- finne oppskrifter fra ulike kilder, vurdere og følge dem
- lage mat i naturen ved å bruke naturen som ressurs
- ha praktisk kunnskap om skjøtsel av kulturlandskapet

10. klasse

Fra jord til bord

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- vite hvordan man lager en god kompost og beskrive prosessene
- kjenne til grunnprinsippene innenfor økologisk matvareproduksjon
- sammenligne bruk av energi i forhold til forskjellige produksjonsmetoder
- vurdere matvarenes kvalitet innenfor det globale varemarkedet
- drøfte hvordan ulike markedsføringsmetoder kan påvirke valget av matvarer
- vurdere og velge matvarer ut fra etiske, økologiske og bærekraftige kriterier

Mat og livsstil

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- planlegge og lage et sammensatt, treretters måltid
- forklare hvilke næringsstoffer de ulike matvarene inneholder
- diskutere næringsrelaterte sykdommer, stoffmisbruk og avhengighet
- kjenne til hva som fremmer sunn utvikling av sanser, fordøyelse og luftveier
- bruke digitale verktøy til bearbeide innkjøpstall og justere oppskriftsmengder
- vurdere kostholdsinformasjonen slik den fremstår i reklame og media
- ha kjennskap til tilsetningsstoffer i mat og hvordan de kan virke på kvalitet og helse

Mat og kultur

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- planlegge og lage til selskap med inviterte gjester, for eksempel besteforeldre
- prøve ut og sette sammen retter ut fra ulike matlagingsmetoder og matkulturer

- gi eksempler på hvordan matredskaper og matkultur har endret seg over tid
- drøfte utfordringer knyttet til globalisering av matkulturen for helse og miljø
- diskutere aktuelle helse- og miljøaspekter knyttet til genmodifiserte matvarer
- diskutere etiske aspekter knyttet til stell av dyr, dyrehold og kjøttproduksjon

KROPPSØVING OG FRILUFTSLIV

Formål og perspektiv

Bevegelse er et grunnleggende sunnhetsselement i menneskets liv. Kroppsøving handler om å utvikle elevenes forutsetninger for bevegelse. Det betyr å inspirere til aktivitet i form av friluftsliv, lagspill, lek, dans og idrettsaktiviteter. Faget skal gi erfaring og kunnskap om hvordan kroppen fungerer i virksomhet og hvile. Kroppsøving tar sikte på å gi grunnopplevelser av rommet og tyngdekraften, slik man som menneske står i forhold til rommets dimensjoner og de fysiske lovmessigheter. Det skal gi forståelse for hvordan man kan utvikle ferdigheter i ulike aktivitetsformer og hvordan man kan øve opp motorikk, styrke og utholdenhet. Kunnskap om trening og helse, og om hvordan man kan møte krav til å mestre bevegelser og fysisk aktivitet i hverdagen er sentralt, og konsentrasjon og gjennomført beherskelse er viktige målsetninger. Kroppsøving skal også bidra til å utvikle elevens forståelse av hvorfor sunn livsstil gir både personlige og samfunnsmessige gevinster.

Fellesskap og toleranse er viktige verdier også i kroppsøving. Faget byr på mange muligheter for å lære elevene å akseptere at vi er ulike, at vi mestrer ferdigheter på ulikt nivå og på ulike områder. Gjennom et mangfold av aktiviteter skal faget stimulere til samarbeid og fellesskap mellom elevene.

Friluftsliv som en del av kroppsøvingfaget er først og fremst rettet mot erfaringsbasert læring. Gjennom aktiv deltagelse, planlegging, gjennomføring og etterarbeid vil elevene oppøve selvstendig handlingskompetanse, økt selvinnsikt og sosial bevissthet. Gjennom faget ønsker man å utvikle et positivt og sosialt læringsmiljø hvor trivsel, omsorg, gode opplevelser og samvær bidrar til fysisk og psykisk overskudd, ansvarsfølelse og initiativkraft. Det å mestre noe skaper glede og selvtillit. Kroppsøving skal være med på å skape disse øyeblikkene av mestring og et sunt og godt forhold til egen kropp.

Kompetansemål i kroppsøving

4. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- kjenne kroppen sin og navnet på kroppsdelene
- bruke varierte bevegelser i ulike miljøer og i tilrettelagte aktiviteter
- delta i aktiviteter som utfordrer alle sanser og styrker koordinasjonsevnen
- være fortrolig med strandsonen og vannet, vite om farene og kunne svømme
- bruke ball i leker og ballspill
- uttrykke ulike rytmer gjennom bevegelse
- være med i sangleker og danser
- bruke ski og skøyter
- orientere seg etter enkle kart i nærmiljøet
- kunne samhandle i ulike miljøer og aktiviteter
- fortelle fra egne opplevelser med ulike aktiviteter

7. klasse

Idrett og dans

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- vite litt om treningsaktiviteter i forskjellige idretter
- kjenne og kunne utføre basisaktiviteter i individuelle idretter
- respektere regler for fair play
- yte sitt beste, men også kunne tape og vinne med samme sinn
- bruke grunnleggende teknikker og enkel taktikk i noen utvalgte lagidretter
- utføre grunnleggende ski- og skøyteteknikker
- utføre svømming på bryst og rygg, stuping og vite hvordan det er å falle i vannet
- danse enkle danser fra ulike kulturer
- kjenne og respektere trafikkreglene og praktisere trygg bruk av sykkel

Friluftsliv

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- finne frem i noenlunde kjent terreng ved hjelp av kart og kompass
- planlegge og gjennomføre turer, også overnattingsturer ved hjelp av erfaringer som er opparbeidet
- utføre enkel førstehjelp (rense sår, stanse middels blødninger, kunne lage et fatle)
- praktisere noen aktiviteter med røtter i samisk tradisjon

10. klasse

Idrett og dans

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- kunne delta i et større utvalg idretter
- kjenne til teknikk, taktikk og treningsprinsipper i et utvalg individuelle og lagidretter
- videreutvikle flere svømmeteknikker der mulighetene ligger til rette for det
- forklare og utføre livredning i vann og livbergende førstehjelp
- beherske danser av ulike slag og vise evne til kreativ dans
- planlegge og lede idretts- og danseaktiviteter
- vurdere erfaringer fra idretts- og danseaktiviteter
- planlegge, gjennomføre og vurdere egentrening av ulike slag, også ved hjelp av digitale hjelpemidler
- redegjøre for samfunnsdebatten om sammenheng mellom fysisk aktivitet, livsstil og helse samt farene ved ulike former for doping

Friluftsliv

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- praktisere ulike former for friluftsliv i ulike naturmiljø
- orientere seg ved hjelp av kart og kompass i varierte terrengetyper
- planlegge og gjennomføre overnattingsturer til ulike årstider

EURYTMII

Formål og perspektiv

Elevene i steinerskolen har faget eurytmi på alle trinn i grunnskolen og videregående trinn.

Historisk sett oppstod eurytmien som en impuls til fornyelse av de tradisjonelle scenekunster, ballett, teater og opera. Man gjenfinder noe av 1800-tallets søken etter det totale kunstverk i eurytmien, der et mål er at den menneskelige skikkelse skal gi et mest mulig nyansert uttrykk for den indre opplevelsesverden.

I praksis forsøker man å dramatisere eller omsette tekst så vel som musikk i bevegelse, enten som selvstendige produksjoner eller som en integrert del av teater, dans og opera. Målet er å synliggjøre språkets indre billedkarakter og dynamikk, så vel som rytmen, klangen og helt inn i den grammatikalske oppbygningen. For å uttrykke musikkens indre dynamikk tar man utgangspunkt i elementene takt, rytme, melodi og harmoni.

I skolesammenheng vil undervisningen ligge i spenningen mellom språkets mer forpliktende karakter og musikkens frihetsrom. I tillegg til å søke å videreutvikle de sceniske kunstformene, innbefatter arbeidet i eurytmi elementer fra andre fagområder, som litteratur, arkitektur, geometri. Ved siden av å opptre som et selvstendig fag i skolen, kan det derfor med letthet knyttes til undervisningen på andre fagområder.

Opprinnelig ble eurytmien satt inn som fag i skolen for å utvikle elevenes lytteevne og derigjennom oppøve deres sosiale ferdigheter, og som et tillegg til gymnastikken for å styrke evnen til å omsette individuelle initiativ i et personlig handlingsuttrykk. Mer konkret tar undervisningen på den ene siden sikte på å gi elevene selvinnsett og sikkerhet i forhold til egen uttrykksevne, motorikk og kroppsspråk, og på den andre siden utvikle og stimulere elevenes evne til samhandling og dialog.

For øvrig utformes eurytmiundervisningen metodisk-didaktisk i nært samsvar med progresjonen i den øvrige læreplanen.

I årene 1. - 4. klasse inngår eurytmifaget i en viktig sosialiseringssprosess. Evnen til å lytte til musikk og tekst står sentralt. Derfor benyttes akustisk instrument, fortellinger og dikt, tematisk hentet fra eventyrene, legendene, dyrefablene og årstidsfestene, det vil si fra lærestoff eleven ellers møter i skolehverdagen og skoleåret. Elevene utfordres i disse årene i hovedsak som del av en gruppe og i gruppebevegelser. Elevenes naturlige evne til etterligning, interesse og innlevelse er grunnlaget for arbeidet. De aller fleste øvelser utføres i ring eller i forhold til enkle former, spiraler, flettemønstre. Øvelsene legges opp slik at elevene kontinuerlig oppøver sine bevegelsesferdigheter, i spennet mellom det finmotoriske og grovmotoriske, og i forhold til ulike karakteruttrykk og kontraster.

I hvert av årene 5. – 7. klasse er det ett klart hovedområde som bearbeides i eurytmiundervisningen.

På 5. årstrinn knyttes undervisningen an til de områdene som er temaer i

hovedfagsundervisningen, spesielt stoffet fra norrøn historie og mytologi. I eurytmien bearbeider man fortrinnsvis stavrim og de kraftfulle bildene fra eddadiktningen. I det musikalske står bevisstgjøringen av takt, rytme og noteverdi sentralt.

Fra og med 6. årstrinn gis undervisningen i mindre grupper. Dette medfører en sterkere grad av individualisering og arbeidet intensiveres. Nå forlates sirkelen som hovedform, og oppgavene utføres i større grad frontalt. Hovedoppgaven for undervisningen på 6. årstrinn er at elevene skal få nyansert sitt forhold til ulike eurytmiske grunnelementer; i lydeurytmien legges hovedvekten på de klassiske versemål, troké, jambe, anapest osv, og i toneurytmien dur og moll og de ulike toneartene.

Et overordnet tema for 7. årstrinn er blant annet arbeidet med struktur og sammenhengen mellom årsak og virkning. I eurytmiundervisningen kommer dette arbeidet til uttrykk blant annet gjennom de såkalte stavøvelsene.

I årstrinnene 8. - 10. vil vesentlige sider av fagets formål fortsatt innebære et arbeid på de sosiale strukturer i elevgruppen. På mange måter vil de mellommenneskelige utfordringene være mer fremtredende enn på barnetrinnet. Derfor vil oppgaver som krever systematikk, orden og samarbeid naturlig bli prioritert, samt geometriske former, stavøvelser osv. I tillegg vil undervisningen innebære en sterkere fordypning og differensiering av lyd- og toneurytmien. Metodisk legges undervisningen opp slik at elevene i sterkere grad utfordres individuelt. Viktige sider ved undervisningen i faget er at elevene opparbeider selvstendighet i forhold til øvelsene.

Kompetansemål i eurytmi

4. klasse

Målet for opplæringen er at elevene skal kunne:

- føle seg trygge på å bevege seg hensiktsmessig i et pedagogisk ledet fellesskap
- finne sin plass i en naturlig fellesskapsenhet
- være trygge i forhold til egen motorikk
- ha en sikker orientering i rommet ut fra sin egen kropp
- ha utviklet trygghet i forhold til kryssmotorikk
- ha en grunnleggende ferdighet til å bevege seg til musikalske elementer som rytme, motiv og melodi
- leve seg inn i og uttrykke gjennom bevegelse kontraster som varmt-kaldt, fort-sakte, modig-redd, tung-lett
- leve seg inn i og fremstille ulike skikkelser, karakterer, dyr osv.
- leve seg inn i og fremstille ulike naturelementer på en karakteriserende måte (vind, snøfnugg, blomst, bølge osv.)

7. klasse

Målet for opplæringen er at elevene skal kunne

- mestre de viktigste eurytmipedagogiske stavøvelsene

- gjennomføre et arbeid med gruppeoppgaver der de kombinerer enkle geometriske former og stavøvelser til et helhetlig uttrykk
- gi bidrag til koreografi bygget på elementer som bass-diskant, motivbehandling, sekvens, spørsmål og svar
- arbeide med enkle tekster og dikt der fot- og armbevegelser brukes til å uttrykke rytme, vokal og konsonant
- øve inn eurytmisk fremstilling av musikkstykker med vektlegging av takt, rytme og tonehøyde frem til et aldersadekvat mestringsnivå
- kjenne forskjellen på dur og moll ved hjelp av karakteristiske musikkstykker

10. klasse

Målet for opplæringen er at elevene skal kunne

- utføre de eurytmipedagogiske stavøvelsene med sikkerhet
- skape egne former og koreografier bygget på de eurytmipedagogiske stavøvelser
- ha oversikt over og mestre ulike geometriske former (trekant- og firkant-forvandling osv.)
- kjenne til og deltatt i utarbeidelsen av eurytmiske former der det grammatikalske ligger til grunn for koreografien (apollinsk, dionysisk etc.)
- uttrykke rytme og motrytme ved bruk av hode, hender, føtter
- ha fått innsikt i og erfaring med å utarbeide lydeurytmi basert på det lyriske, det episke og det dramatiske
- vise alle grunnleggende elementer innen tone- og lyd-eurytmi
- ha forståelse for ulik anvendelse av de eurytmiske grunnelementene på en kunstnerisk adekvat måte, for eksempel i vektleggingen av ulike elementer i et musikkstykke eller tekst
- utarbeide og nedtegne egne koreografier til musikk og tekst
- ha opparbeidet kjennskap til og ha deltatt i utarbeidelsen av ulike eurytmiske former basert på musikalske grunnelementer, for eksempel intervaller, dur og moll

DATA / IKT

Formål og perspektiv

Datamaskiner er blitt relativt enkle å bruke. Selv nye brukere, fra svært unge til eldre mennesker, finner seg lett til rette i tekstbehandling eller på internett. Små barn har ofte allerede vennet seg til kompliserte rutiner som den voksne lærer iblant ikke en gang har stiftet bekjentskap med. Det er først når det oppstår feil, eller når vi skal vurdere sikkerhet, når vi skal skifte maskinvare, når søkemotoren ikke gir de forventede resultater, eller når vi skal ta stilling til andre sider ved den ugjennomskskelige mikroteknologien, at brukeren ikke opplever datateknologien som like selvinstruerende.

Dataopplæringen på steinerskolene skal derfor fokusere på digitalteknologiens virkemåte, dens spesifikke egenskaper, fortrinn og farer – datamaskiner skal altså ikke bare benyttes som verktøy til problemløsning, men oppmerksomheten skal gjennom alle årene også rettes mot en grunnforståelse av den digitale teknologien. Denne grunnforståelsen av maskinens virkemåte vil danne grunnlag for vurderingsevne og personlig mestringsfølelse. Med denne kontekstforståelsen fra egne erfaringer kan elevene så opparbeide sunne holdninger og et reflektert forhold til problemstillinger som personvern, opphavsrett, kildekritikk, sikkerhet og etiske spørsmål.

Enkelte litt mer fagspesifikke kompetansemål er omtalt under enkelte fag. Det vises ellers til kapitlet ”Digitale ferdigheter og kunnskaper” (s.8) i denne planens generelle del: ”Steinerskolen – en oversikt”.

Kompetansemål i data / IKT

7. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal

- ha basisferdigheter i touch
- finne seg til rette i vanlige menyer, mappestruktur, kunne lagre filer, forstå filnavn, starte programmer, vinduer, forstå forskjellen mellom å legge ned et vindu eller å lukke det, osv.
- ha opparbeidet seg ferdigheter innen grunnleggende tekstbehandling, strukturering ved hjelp av systematisk bruk av stiler, grunnleggende typografiske regler, tabeller, spalter, sidenummerering, samt innsetting av bilder med billedtekst på forskjellige måter og med kjennskap til krav til oppløsning og kvalitet, billedformater osv
- ha en grunnleggende, generell innsikt i nettvett og sikkerhet
- kunne gjøre rede for om forskjellene mellom informasjon på internett og i kvalitetssikrede tekster
- lage presentasjoner ved hjelp av digitale verktøy

10. klasse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- ulike typer tallbehandling gjennom praktiske øvelser med regneark
- beherske visualisering av tallmateriale gjennom grafikk
- forfatte egne oppgaver på data både med bilde og tekst
- beherske tekststiler i den grad at de kan strukturere egne tekster på selvstendig vis
- mestre arbeidet med kontorstøtteprogrammer av alle slag, for eksempel kunne benytte avanserte funksjoner slik som bruk av billedtekst, innholdsfortegnelse, autoretting, fotnoter, kryssreferanser, punktlister, nummerering, sidenummerering, topp- og bunntekst, avansert bruk av tabeller og spalter, kryssreferanser, teknikker for kildehenvisninger osv
- kjenne til at det finnes ulike filformater og hva de brukes til
- ha kunnskaper om grunnleggende ergonomi for å motvirke belastningsskader
- ha kjennskap til grunnleggende bildebehandling, komprimeringsstandarder og filformater for bilder og grafikk
- ha lært å søke selvstendig etter informasjon om et emne med avanserte søkekriterier
- ha generell kunnskap om søkemetoder og søkemotorer, og i forbindelse med dette også god kjennskap til problemstillinger rundt opphavsrett og kildekritikk
- bruke digitale kart

UTDANNINGSVALG

NB! Læreplanen er under behandling i Utdanningsdirektoratet.

Formål og perspektiv

Utdanningsvalg skal bidra til å skape helhet og sammenheng i grunnopplæringen og knytte grunnskole og videregående opplæring bedre sammen. Å få prøve ut interesser og bli bevisst egne evner og anlegg kan bidra til at flere foretar mer kunnskapsbaserte valg av utdanning og yrke. Faget skal bidra til økt forståelse av arbeidslivets krav om kunnskap og kompetanse og bidra til å skape grunnlag for entreprenørskap.

- Elevene skal gis mulighet til praktisk aktivitet og fordypning i fag.
- Opplæringen i faget skal legge til rette for at den enkelte elev kan få prøve ut og reflektere over sine valg.
- Opplæringen skal gi elevene erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter i ulike utdanningsprogram i videregående opplæring og aktuelle yrker.

Opplæringen skal legge til rette for bruk av hensiktsmessige arbeidsformer, både i skole og arbeidsliv, og for bruk av ulike læringsarenaer som kan gi bred faglig tilnærming gjennom kontakt og samarbeid med videregående skoler og arbeids- og næringsliv. Faget skal legge grunnlag for videre opplæring, arbeid og livslang læring.

Struktur

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må sees i sammenheng, og de bør tas i den rekkefølgen som er beskrevet nedenfor. Vektleggingen av hovedområdene er angitt nedenfor.

Oversikt over hovedområdene

Årstrinn	Hovedområder		
8–10	Om videregående opplæring og arbeidsliv 30-40 %	Utprøving av utdanningsprogram 30-40 %	Om egne valg 30 %

Elever som på ungdomstrinnet får anledning til å ta fag fra videregående opplæring, kan disponere timer fra hovedområdet *Utprøving av utdanningsprogram* til å arbeide med fag fra videregående opplæring, dersom det ikke kan frigjøres nok timer til dette fra det tilsvarende grunnskolefaget.

Beskrivelse av hovedområdene

Om videregående opplæring og arbeidsliv

Hovedområdet dreier seg om strukturen i videregående opplæring og om innholdet i de ulike utdanningsprogrammene. Videre omfatter hovedområdet hvordan ulike utdannings- og karriereveier kan føre fram til ulike yrker. I Steinerskolene er det naturlig at elever som har en realistisk mulighet til å gå videregående på en Steinerskole får grundig kjennskap til dette tilbudet og de muligheter og evt. begrensninger som dette valget kan ha. I hovedområdet

inngår kunnskap om arbeidsmuligheter og framtidssutsikter, herunder lokalt arbeids- og næringsliv.

Utprøving av utdanningsprogram

Hovedområdet omfatter aktiviteter forankret i kompetansemål i utdanningsprogram i videregående opplæring. Utprøvingen kan foregå i både skole og arbeidsliv, og skal som hovedregel omfatte minst to ulike utdanningsprogram.

Om egne valg

Hovedområdet omfatter kartlegging av og refleksjon over egne interesser og forutsetninger, knyttet til eget utdannings- og yrkesvalg.

Kompetansemål utdanningsvalg

10. klasse

Om videregående opplæring og arbeidsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive de ulike utdanningsprogrammene i videregående opplæring
- forklare forskjellen på strukturen i studieforbereende utdanningsprogram og yrkesfaglige utdanningsprogram, og samtale om hvordan de kan gi ulike yrkes- og karrieremuligheter
- presentere lokalt arbeids- og næringsliv og vurdere arbeidsmulighetene innenfor noen valgte utdanningsprogram og yrker
- kjenne Steinerskolens ulike tilbud på videregående trinn

Utprøving av utdanningsprogram

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, gjennomføre og dokumentere aktiviteter og arbeidsoppgaver knyttet til kompetansemål fra valgte utdanningsprogram i videregående opplæring

Om egne valg

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- reflektere over og presentere utdanninger og yrker i forhold til egne interesser og forutsetninger
- vurdere videre valg av utdanning og yrke basert på erfaringer fra utprøvingen

Vurdering i faget

Etter 10. trinn gis en vurdering på lik linje med de andre fagene.

Det er ikke privatistordning i faget.

ELEVRÅDSARBEID

Formål og perspektiv

Elevrådsarbeid i steinerskolen er den formelle forlengelsen av skolens grunnleggende arbeid med å lære elevene hva et samfunn er, hvilke lovmessigheter man møter når mennesker skal samvirke, hvorfor spilleregler er nødvendige og hvordan de oppstår, og hvordan man kan lære seg å bidra til fellesskapet gjennom å vise respekt for andre, men også ved ta egne initiativer.

Elevrådet bygger på alle elevers likeverd og idealet at alle stemmer skal høres. Det valgte elevråd bør så ofte som mulig gå tilbake til gruppen, klassen eller allmannamøtet for å vite mest mulig hva som lever i fellesskapet. Særlig viktig vil elevfellesskapets kontinuerlige opptatthet av et mobbe- og rusfritt skolemiljø være. Idealet om mest mulig demokrati og medvirkning kan gis gode vilkår på en skole. Det er også den viktigste forutsetning for et åpent og trygt læringsmiljø.

Samtidig skal skolen legge til rette for at alle elevene lærer seg at et valgt, representativt organ, slik elevrådet vil være, kan gis fullmakter og mandater til å handle på fellesskapets vegne.

Det er avgjørende for elevens motivasjon at de opplever at de kan medvirke til utformingen av skolesamfunnet. Steinerskolen vektlegger at dette må skje på pedagogiske premisser. Forventningen om medvirkning og medbestemmelse må oppfylles på en reell, men realistisk måte. Helt sentralt vil det være at elevene erfarer at jo eldre de blir, jo nærmere kommer de beslutningsprosesser i skolen. Samtidig må de fra første dag oppleve å bli tatt alvorlig. Avstanden fra elev til lærer og skole skal være så kort som mulig.

Det er kunstig å skille ut alt det som bidrar til elevenes sosiale vekst som eget ”fag”. Hver eneste skoletime og hvert friminutt har i seg et potensial til å bidra til dette. Ikke desto mindre er institusjoner som klassens time, allmannamøte og elevråd sentrale arenaer for praktiske øvelser i samarbeid og medvirkning. Arbeidet med disse tingene gir viktige bidrag til å nå Steinerskolens mål om å hjelpe frem det selvstendige i hvert menneske.

Kompetansemål etter 10. klasse

Selvstendighet og samarbeid

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- gi eksempler på og diskutere forskjeller mellom beskrivelser og vurderinger
- kjenne begrepene politisk korrekt og politisk ukorrekt gjennom eksempler
- diskutere begrepene toleranse og kompromiss
- ta personlig standpunkt, fremme og argumentere for en sak og lage et debattinnlegg
- redegjøre saklig for et annet standpunkt enn ens eget
- gjøre rede for begrepet gruppepress og ulike gruppeprosesser og drøfte hva god møtekultur er
- planlegge og gjennomføre møter og ta ansvar for ulike grupperoller
- skrive og legge fram møtereferat
- drøfte og praktisere metoder for konflikthåndtering, spesielt skolemegling

Medvirkning

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- gjøre rede for barn og unges plikter og rettigheter i samfunnet
- drøfte innholdet i begrepene samarbeid, medvirkning og demokrati
- diskutere ulike mulige utvidelser eller endringer av demokratibegrepet som referendum, senket stemmerettsalder med mer
- diskutere konsekvensene for skole- og storsamfunnet og den enkeltes privatliv av fenomener som blogging, chatting, ulike mobiltjenester osv.
- vite hva det innebærer å representere andre som tillitsvalgt i elevgruppen, elevråd og i ulike utvalg
- drøfte elevrådets oppgaver, diskutere valgordning og delta i beslutnings- og valgprosesser
- diskutere hva det innebærer å vise lojalitet for flertallsvedtak og respekt for mindretallet
- ta opp og legge fram saker som angår elevene i ulike organer i og utenfor skolen
- kartlegge, gjennomføre og vurdere konkrete tiltak for å skape et inkluderende og læringsfremmende miljø

STEINERSKOLENS FORPLIKTENDE RAMME OG VEILEDENDE FAG- OG TIMEFORDDELING

Timene er regnet i 60 minutters enheter.

Fag	1. trinn	2.-7. trinn	8.-10. trinn	Sum t
Religion				
	38	389	157	584
Norsk				
	117	1255	398	1770
Matematikk				
	76	812	313	1201
Naturfag				
	38	290	280	608
Engelsk				
		366	227	593
2. fremmedspråk				
		300	227	527
Samfunnsfag				
		320	230	550
Kunst og håndverk				
	38	320	160	518
Musikk				
	38	247	85	370
Mat og helse				
	38	60	76	174
Elevrådsarbeid				
			71	71
Utdanningsvalg				
			113	113
Eurytmi				
	38	300	100	438
Kroppsøving				
	117	300	228	645
I ALT				8162

EVALUERING

Den idémessige side ved steinerskolenes vurderingsformer er behandlet i et eget kapittel i denne læreplanens generelle del, ”Steinerpedagogikken – en oversikt”. En detaljert beskrivelse av vurderingsformene foreligger i steinerskolenes nasjonale kvalitetsplan. Her følger en kortfattet oversikt over praksis på grunnskoletrinnet.

1. Uformell, muntlig evaluering

I de aller fleste fag vil det finne sted en løpende dialog mellom lærer og elev knyttet til elevens aktivitet fra time til time. Denne del av evalueringsprosessen kan ikke formaliseres, men skal likevel tillegges sin rettmessige vekt som pedagogisk virkemiddel.

2. Etterarbeid, evaluering av innleverte arbeidsbøker, skriftlige oppgaver og eventuelle prøver

Den enkelte faglærer gir sin vurdering av elevens faglige resultater og arbeidsprosess sett i forhold til mål og forutsigbare evalueringskriterier, med veiledning til videre arbeid og bakgrunn for eventuelle justeringer av undervisningen. Skolen fastsetter rutiner og tidsfrister. Formen er skriftlig tilbakemelding til elev/foresatte, med kopi til lærerens elevmappe.

3. Elevsamtale, elev-lærer og konferansetime, elev-foresatt-lærer

Begge disse samtalemøtene inneholder følgende elementer, der alle parter har anledning til å delta aktivt:

Faglig: Belysning av elevens utvikling i forhold til seg selv og i forhold til læreplanen.

Oppsummering og evaluering av elevens faglige styrker, utfordringer og områder for forbedring, kartlegging av elevens behov for endringer i undervisningsopplegget, eventuell hjelp og støtte fra skole og foresatte.

Sosialt: Oppsummering av elevens generelle trivsel, atferd og holdninger overfor medelever og lærere, formulering av mål som kan videreutvikle elevens sterke sider og bedre svake felter. Et viktig spørsmål er hvordan eleven kan bidra til å forbedre læringsmiljøet.

Individuelt: Gjennom dialogformen øves eleven til å se seg selv. Det legges vekt på sterke sider og hentes frem øvelsesområder som kan gi eleven ny vekst. Generelt skal samtalen fokusere og prioritere, foreslå tiltak, oppmuntre, fastsette nye mål. Formen er muntlig, dokumentasjonen skjer ved oppsummerende notater til elevmappen.

Hvis samtalen munner ut i avtaler, skal disse formuleres skriftlig og signeres av lærer og elev. Det må gå frem av avtalen når den skal evalueres. Fra konferansetimer sendes kopi av notat til foresatte.

4. Halvårsrapport

Det gis en vurdering av elevens innsats og utvikling halvveis i skoleåret, som inneholder lærernes korte oppsummering av elevens vekst og faglige fremgang sett i forhold til læringsmål. Skolen fastsetter fra hvilket årstrinn dette gjøres obligatorisk. Hovedhensikten er å gi konkrete råd for hva eleven bør vektlegge i hvert fag resten av skoleåret. Formen er skriftlig, til elev og foresatte. Kopi arkiveres i elevmappe.

5. Årsvitnemål

Det utstedes skriftlig vitnemål etter hvert skoleår. Vitnemålet inneholder for hvert fag en oppsummering av elevenes kunnskaper, ferdigheter, innsats og utvikling, sett i forhold til fagenes omfang og læringsmål slik disse fremgår av fagoversiktene. Årsvitnemålet kan også

gjernere være rådgivende for eleven, faglig, sosialt og individuelt, og peke ut retningen og målene for neste skoleår. Formen er skriftlig og går de første årene foresatte, men fra et visst klassetrinn også til elevene. Skolen fastsetter veiledende tidspunkt for dette. Kopi arkiveres i elevmappen.

6. Avgangsvitnemål etter 10.klasse

Ved avsluttet grunnskole utsteder skolen et skriftlig avgangsvitnesbyrd. Det inneholder fagbeskrivelser, omfang og uttalelser i alle fag eleven har hatt i 10.klasse, med beskrivelser av oppnådd faglig nivå. Halvårsrapporten til jul i avgangsklassen skal varsle eleven om den faglige situasjon før siste halvår. Eleven har adgang til å klage på uttalelsene i avgangsvitnesbyrden etter vanlige klageregler. Klagen behandles i første omgang av en klagenemnd som skolen nedsetter, og avgjørelsen kan ankes til Fylkesmannen.

Alle steinerskoler har lokale avtaler med fylket om ordninger som etter 10.klasse sikrer elevene adgang til å søke offentlig videregående skoler på lik linje med andre elever. To systemer har vært i bruk. Det ene gir elevene en poengsum, det andre systemet rangerer elevene. Begge systemer er uoffisielle, og gir ikke eleven offisiell adgang til å klage.

Ordningene har fungert meget godt i langt over 20 år.

APPENDIKS 1

Utprøving, evaluering og revisjon (2007- 2013)

Steinerskolenes læreplan 2007 er resultat av et utviklingsprosjekt som har involvert alle steinerskolene i Norge. Læreplanen som nå foreligger er resultatet av et utviklingsprosjekt som har involvert alle steinerskolene i Norge, medarbeidere ved Rudolf Steinerhøyskolen/Institutt for steinerpedagogikk og medlemmer av pedagogisk seksjon. Ressurspersoner innenfor ulike fagfelt har ledet arbeidsgrupper og hatt ansvar for å bringe frem forslag som igjen ble lagt ut på høring. De har tatt i mot innspill redigert og ferdigstilt. I alle fag og for de oppgitte årstrinn har målsettingen vært å formulere *hva vi vil med opplæringen* både innenfor og på tvers av fagene.

Parallelt har Steinerskoleforbundet ført en dialog med Utdanningsdirektoratet for å påse at steinerskolenes læreplaner har minst jevn gode sluttkompetansemål i forhold til Kunnskapsløftet slik at elevenes rettigheter til opptak ved videre skolegang og studier er ivaretatt.

Den foreliggende læreplanen er utformet i spenningsfeltet mellom disse to hensyn. Sett under ett har den følgende nye trekk:

- Det gis en samlet beskrivelse av broene fra dannelses mål til fag
- Det gis dannelses mål og sluttkompetansemål i alle fag
- Det gis et nasjonalt rammeverk for videregående utdanning
- Steinerskoleforbundet gis en ny samordnende rolle i samarbeid med Rudolf Steinerhøyskolen

Arbeidet med læreplanene måtte avvikles på kort tid på grunn av behovet for å sikre elevenes rettigheter i forbindelse med opptak til videre utdanning og studier. Når det gjaldt videregående opplæring ble prosjektet kortet ned fra et tre til ett år. For å få nok fleksibilitet i forhold til læringsprogresjon og omfang underveis i opplæringen, viste det seg nødvendig å utarbeide sluttkompetansemålene med en gang. Dette betydde at arbeidsprosessen måtte presses sammen.

Alle disse forhold tilsier at det kreves en aktiv utprøving og evaluering av planene med tanke på revisjon og videreutvikling av målene vi setter for undervisningen, både i de enkelte fag og i samspillet mellom dem på tvers av fag og alderstrinn.

Prosjektet vil foregå som et nasjonalt praksisforskningsløft, hvor de enkelte skolene og lærerne er delaktige i å utprøve og evaluere egne fagplaner. I forhold til det kravet Steinerskoleideen stiller om frihet i åndslivet, vil et slikt prosjekt sikre at lærerne og skolene har eierskap til målene, og til hvorfor de gjør det de gjør. På bakgrunn av lærernes erfaringer vil planene bli revidert. Dette vil opprettholde den tette forbindelsen det alltid har vært mellom læreplanens ideer, innhold og målsettinger og lærerens undervisning i steinerskolene. I tillegg oppnår den enkelte steinerskole og lærer å bli del av en ny og samordnet forskningskultur.

Ramme for prosjektet

Steinerskoleforbundet vil, i samarbeid med Rudolf Steinerhøyskolen og Pedagogisk seksjon, stå ansvarlig for prosjektet. Prosjektledelsens rolle vil være å koordinere både innsamling av data og bearbeiding av resultater. Prosjektet vil munne ut i to rapporter:

- *Fagdidaktiske erfaringer:*
Den ene vil være en FoU-rapport som sammenstiller skolenes og fagenes fagdidaktiske erfaringer og utviklingsarbeid fra perioden 2007-2013.
- *Revisjon av læreplanene:*
Det andre vil være en revidering av læreplanene for ny periode, med justering av mål og evalueringsformer.

Prosjektet vil i driftsfasen (2007-2013) bestå av følgende 3 delprosjekter:

1. Fagdidaktisk utviklingsarbeid
2. Utprøving, evaluering og revisjon av læreplanene
3. Utprøving, evaluering og revisjon av evalueringsformer.

1. Fagdidaktisk utviklingsarbeid

Prosjektets overordnede problemstilling sammenfaller med det spørsmål som skoler og lærere vil stå overfor i perioden: Hvordan utvikles steinerpedagogisk fagdidaktikk innenfor rammene av gjeldende nye planer?

For den enkelte lærer: Hvordan utformes undervisningens innhold og metode i hvert enkelt fag?

For skolene: Hvordan formes undervisningsplanene, og det som binder sammen på tvers av fagene (horisontalt utviklingsarbeid)?

For fagmiljøene: Hvordan formes innhold og metode i fagene (vertikalt utviklingsarbeid)?

Målsettingen er å samle de erfaringer som gjøres systematisk, så de kan sammenstilles på disse tre nivåene:

- A. Allment nivå: basert på erfaringer fra den enkelte lærer
- B. Skolenivå: basert på skolenes utviklingsarbeid
- C. Fagmiljøene: basert på faglig utviklingsarbeid

Prosjektet vil organiseres som et aksjonsforskningsprosjekt, som benytter seg av de problemstillinger og arbeidskulturer som *allerede eksisterer* innenfor bevegelsen. Det nye er at dette arbeidet settes inn i en samlet refleksjonsramme hvor det *dokumenteres og reflekteres skriftlig* på alle tre nivåer (A, B, C). Rammene for dette arbeidet vil som det fremgår av fremdriftsplanen bli utformet i samarbeid med skolene i første fase av prosjektet (høst 2007).

Hensikten med prosjektet er at lærerne og skolene får en ramme for å ta aktivt del i et samlet fagdidaktisk utviklingsarbeid. Utvikling av videreutdanning og etterutdanning innenfor tilsvarende områder vil kunne styrke dette utviklingsarbeidet på utvalgte felter.

2. Utprøving, evaluering og revisjon av læreplanene

Basert på erfaringene som gjøres med utvikling av steinerpedagogisk praksis innenfor rammene av de nye fagplanene (jfr. pkt. 1) vil en kunne utprøve og evaluere rammene i fagplanene, slik de foreligger. Hvilke erfaringer gjør lærerne, skolene og fagmiljøene med de

nye fagplanene? Hvilke styrker og svakheter har de? Hvilke muligheter gir de, og hvor ligger farene i forhold til veien videre for utvikling av steinerpedagogikken?

Utprøving og evaluering av fagplanene vil på denne måten kunne legges opp etter en enkel SWOT-analyse (strengths, weaknesses, options, threats). Hensikten med denne analysen er å gi et godt grunnlag for revidering av fagplanene. Utforming av metode og innhold i evalueringsprosjektet må tilpasses dette målet.

3. Utprøving, evaluering og revisjon av evalueringsformene

I all undervisning gjelder et styrende prinsipp om *koherens*, det vil si samsvar mellom undervisningens mål, innhold og metode på den ene siden og sluttpunktet; det vil si de evalueringsformene det legges opp til. Dette prinsippet gjelder også i Steinerskolen og innebærer at evalueringsformene må samsvare med hele bredden av mål skolen setter. Dette stilles som krav i ”Minste felles multiplum – største felles mål”, *Kvalitetsplan for Steinerskolene*, og finnes tilsvarende under punktene om *evaluering i læreplanene*. Den utviklingstanken som undervisningen gjennomgår fra barnetrinn via ungdomstrinn og videre til videregående trinn, må følgelig ledsages av en tilsvarende utviklingstanke for evalueringsformene. Evalueringsformene må gjennomgående utformes i *samsvar innad* med skoleslagets pedagogiske egenart. I tillegg må de også *samsvare utad* med offentlige krav i forhold til opptak ved videre studier.

Tradisjonelt har steinerskolen vært karakter- og eksamensfri. Evalueringene har vært brede kvalitative tilbakemeldinger i alle fag, basert på vurdering av elevenes arbeid og faglige nivå. Fra 2006 er det i tillegg innført en prøveordning med tallkarakterer for å beskrive sluttkompetansen ved opptak til videre studier etter endt (ungdomstrinn eller) videregående trinn. Karakterene skal ikke erstatte de kvalitative evalueringsformene, men komme som et tillegg.

Ut fra denne bakgrunnen vil det være en klar problemstilling som lærere og skoler vil stå overfor å utprøve ”effekten” av de nye evalueringsformene. Hvordan praktiseres samspillet mellom karakter og kvalitative evalueringsformer? Hvilken innflytelse har karakterene på undervisningens form og innhold? Hvilke styrker og svakheter erfares? Hvilke muligheter gir det nye systemet? Og hvilke farer innebærer det for den videre utviklingen av steinerpedagogikken? Igjen er formatet altså en enkel SWOT-analyse.

Erfaringene som gjøres fra utprøving og evaluering danner grunnlag for både en bred drøfting og revisjon av evalueringsformenes utforming og bruk framover (etter 2012). Det vil være naturlig å legge tyngdepunktet på delprosjekt 1 i første fase (2008 -10) og delprosjekt 2 og 3 i fase 2 (2010-2013).

4. Framdriftsplan

Prosjektet løper fra høst 2007 til og med 2012. Prosjektperioden deles i fire faser:

Høst 2007	FASE 1:	Forprosjekt	Utforming av prosjektplan
Høst 2008	FASE 2:	Oppstart delprosjekt 1	Fagdidaktisk utviklingsarbeid
Høst 2009	FASE 3:	Oppstart delprosjekt 2 og 3	Evaluering
Høst 2011	FASE 4:	Prosjektrapport I og II	Publisering og revisjon

Utforming av forprosjektet skjer i regi av Steinerskoleforbundet og Rudolf Steinerhøyskolen i samarbeid med skolene og fagmiljøene. Forprosjektet avsluttes 1. desember 2007.

5. Organisering og finansiering

Steinerskoleforbundet og Rudolf Steinerhøyskolen vil samarbeide om ledelse og organisering av prosjektet. Organisering av ledelse og delprosjekter vil utformes i forprosjektet. Det vil søkes om midler til finansiering av prosjektet både offentlig og privat.

Oslo, september 2007

Rudolf Steinerhøyskolen og Steinerskoleforbundet

Aksel Hugo og Dagny Ringheim
Prosjektledelsen

Kent Härström
Styreleder